

ASHAB-I KEHF KISSASI VE İÇERDİĞİ MESAJLAR

Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK

Adıyaman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
(Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi)
hcelikenes@hotmail.com

Öz

Kur'an kıssalarının en önemli özelliklerinden birisi de eğitici olmalarıdır. Ashab-ı Kehf kıssası içerisinde birçok mesajlar içermektedir. Bu kıssa, hem Hz. Peygamber hem de Müslümanlar için bir teselli kaynağıdır. Allah kendisine iman eden herkesi korumuş ve yardım etmiştir. Allah, kendisine inananları farklı şekillerde koruyabilir. Hz. Musa (as) ve inananları denizle korudu. Hz. Peygamber ve müminleri rüzgârla korudu. Ashab-ı Kehf'i de mağara ile korudu. Bu kıssa; Allah'ın birliğine, Allah'ın yardımının hak olduğuna, ölümden sonra yeniden diriltiğinin hak olduğuna, zulme ve zalime karşı mücadele etmenin gerekli olduğuna, insanın helal rızık istemesine delildir. İnsan bildiği şeyler hakkında konuşmalı, bilmediği şeyler hakkında susmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ashab-ı Kehf, mağara, ölüm, dirilme, rızık.

THE STORY OF ASHAB-I KEHF AND THE MESSAGES THAT CONTAIN ITS

Abstract

One of the most important features of the story of Quran that they are also educative stories. The story of Ashab-ı Kehf is contains many messages. This story is a source of consolation both for the prophet and for the muslims. Allah has helped and defended every one who believes in Him. Allah can protect those who believe in him in different ways. He protected Moses and his believers with the sea. He protected the Prophet and the believers with the wind. He also protected the Ashab al-Kahf with a cave. The story is evidence that Allah is one, Allah's help is real, The resurrected after death is real, It is necessary to fight against cruel and cruelty and To require halal sustenance. Man should talk about things he knows, he should be silent about things he does not know.

Keywords: Ashab-i Kehf, cave, death, resurrection, sustenance.

A. GİRİŞ

Allah, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'den başlayarak son peygamber Hz. Muhammed (sas)'e kadar her dönemde insanları karanlıklardan aydınlıklara çıkaracak peygamberler göndermiştir. Bu peygamberlerden bazılarına sahifeler, bazılarına kitap verilirken bazılarına da sahife ve kitap verilmemiş, kendinden önceki peygamberin sahifeleri veya kitabı ile amel etmişlerdir.

En son peygamber Hz. Muhammed (sas)'e de kitap olarak Kur'an verilmişti. Bundan sonra bir daha yeni bir peygamber gelmeyeceği için bu kitap kıyamete kadar geçerli olacaktır. Allah bu kitabı insanlar için bir hidayet kaynağı, hak ile batılı birbirinden ayırt eden bir

Furkan ve manevi hastalıkları için bir Şifa ve kendisine tabi olanları karanlıklardan aydınlığa çıkaracak bir Nur olarak indirmişti.

Kur'an'ın gönderiliş gayelerinden biri de insanları eğitmektir. Bunun için değişik metotlar kullanılmıştır. Bu metotlardan birisi de "kıssalar"dır. Eğitim amacı taşıyan kıssalar, hem Hz. Peygamber ve müminler için bir teselli kaynağı olmuş hem de onları doğru yola ulaştırmak için birer rehber olmuşlardır. Kıssaların büyük bölümünü peygamberlerin kıssaları oluştursa da aralarında peygamber olmayan kimselerin kıssaları da mevcuttur. Kıssalar genel olarak ortak mesaj içerirler de her bir kıssanın kendine özel mesajları da vardır. Bazı kıssalarda örnek modeller sunulurken bazıları da ise olumsuz tiplerden bahsediliyordu. Bu şekilde güzel davranışlar teşvik edilirken olumsuz olanlardan da uzak durulması hedefleniyordu.

Kur'an'da anlatılan kıssalardan birisi de Ashab-ı Kehf kıssasıdır. Hz. İsa (as) ile Hz. Muhammed (sas)'ın arasındaki bir dönemde gerçekleşen bu kıssa, içerisinde birçok mesajlar içermektedir. Kur'an'da çoğu kıssalar bölümler halinde değişik surelerde anlatılmasına rağmen bu kıssa topluca Kehf suresinde anlatılmıştır. Mekke döneminde nazil olan bu kıssa hem tevhit mücadelesi veren Hz. Peygamber ve ona inanan ilk müminler için bir teselli ve güç kaynağı olmuş hem de kıyamete kadar bu yolda mücadele edecek kimseler için bir ışık kaynağı olmuştur. Allah'ın inananlara yardımını, hakkın batıla galebesi, yeniden diriliş ve ahiret inancı gibi birçok konularda değişik mesajlar içermesine rağmen zamanla bu asli mesajlar unutulmuş ve sadece tarihi bazı yönleri üzerinde durulmuş hale gelmiştir. Kıssanın gerçekleştiği mekân ve kıssaya konu olan gençlerin sayısı gibi konular ön plana çıkarılırken asıl verilmek istenen mesajlar unutulmuştur.

Biz bu çalışmamızda kıssayı Kur'an merkezli olarak bütün yönleri ile inceleyerek verilmek istenen mesajlar üzerinde durmaya çalışacağız.

B. ASHAB-I KEHF KISSASININ KUR'AN'DA ELEALINIŞ ŞEKLİ

Kıssa Kur'an'da şu şekilde anlatılmaktadır:

“(Habîbim) sen, bizim âyetlerimiz içinde (yalnız) Kehf ve Rakîm yaranının ibrete şayan olduklarını mı sandın? (öyle değil).O gençler mağaraya sığınınca şöyle dediler: “Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve bizim için şu işimizden bir kurtuluş yolu hazırla.”

Bunun üzerine o mağarada kulaklarına nice yıllar (perde) vurduk (uykuya daldırdık).Sonra onları uyandırdık ki, (uykuda) kaldıkları müddeti, (kendi aralarındaki) iki firkadan hangisinin daha iyi hesap edeceğini ortaya çıkaralım.

Onların olayını sana Biz gerçek olarak anlatıyoruz: Onlar Rablerine inanmış birkaç gençti. Onların hidayetlerini artırmış ve kalplerini pekiştirmiştik. Durup, şöyle demişlerdi:

“Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir, O’nu bırakıp başka bir tanrıya yalvarmayız, yoksa ant olsun ki, batıl söz söylemiş oluruz. Şu bizim milletimiz, Allah’ı bırakıp O’ndan başka tanrılar edindiler. Onların gerçek olduğuna apaçık delil getirmeleri gerekmez mi? Allah’a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir?”

(İçlerinden biri şöyle dedi:) “Mademki onlardan ve (onların) Allah’tan başka tapmakta olduklarından ayrıldınız, öyle ise mağaraya sığın ki, Rabbiniz size rahmetinden(bir genişlik) yaysın ve size işinizde bir kolaylık sağlasın!”

(Onlara baksaydın) görürdün ki güneş doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yönelir, battığı vakit da onların sol yanını kesip giderdi. Kendileri ise oranın geniş bir yerinde idiler. Bu, Allah’ın âyetlerindedir. Allah kime hidâyet ederse o, doğru yola erdirilmiş, kimi de şaşırırsa artık onun için hiç bir zaman irşâd edici bir yâr bulamazsın.

Sen onları uyanık kimseler sanırsın. Hâlbuki onlar uyuyanlardır. Biz onları (gâh) sağ yanına, (gâh) sol yanına çeviriyorduk. Köpekleri de (mağaranın) giriş yerinde iki kolunu (ayağını) uzat(ıp yat) makta idi. Üzerlerine tırmanıp da (hallerini bir) görseydin mutlaka onlardan yüz çevirir, kaçırdın ve her halde için onlardan korku ile dolardın.

Böylece biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık: İçlerinden biri: “Ne kadar kaldınız?” dedi. (Kimi) “Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık” dediler; (kimi de) şöyle dediler: “Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de, baksın, (şehrin) hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin; ayrıca, nazik davransın (gizli hareket etsin) ve sakın sizi kimseye sezdirmesin. Şüphe yok ki, onlar eğer size galebe ederlerse sizi ya taşıyarak öldürürler veya sizi kendi milletlerine (dinlerine) döndürürler ve o takdirde artık ebediyen felâh bulamazsınız.”

Böylece (kullarımızı ve müminleri) onlar(in ahvaline) muttali' kıldık ki Allah’ın (tekrar dirilteceğine dair olan) vadinin şüphesiz bir hak olduğunu, kıyamet (in vukuunda) da hiç bir şüphe bulunmadığını bilmiş olsunlar. O sırada onlar, bunların işini aralarında tartışıyorlardı. Bunun üzerine “Onların etrafına bir bina yapın” dediler. Rabları onları daha iyi bilendir. Onların işine galip (ve vakıf) olanlar ise: “Mutlaka yanlarında bir mescit edineceğiz” dediler.

“(Sayıları) üçtür, dördüncüleri köpekleridir” diyecekler, “Beştir, altıncıları köpekleridir” diyecekler. (İkisi de) kaybı taşlamaktır. “Yedidir sekizincileri köpekleridir” diyecekler. Söyle ki: “Rabbim onların sayısını daha iyi bilendir. Onları (insanların) birazından başkası bilemez”. Öyle ise onlar hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin hiçbirinden malumat isteme

Allah’ın dilemesine bağlamadıkça (inşâallah demedikçe) hiçbir şey için “Bunu yarın yapacağım” deme. Bunu unuttuğun takdirde Allah’ı an ve: “Umarım Rabbim beni, doğruya

bundan daha yakın olan bir yola iletir” de.

Onlar mağaralarında üç yüz sene kaldılar. (Buna) dokuz (yıl) daha kattılar. De ki: “Allah, ne kadar kaldıklarının daha iyi bilendir. Göklerin ve yerin kaybı(nı bilmek) Ona aittir. O, ne güzel görendir! Ne güzel işitendir! (Bütün) bunların Ondan başka hiçbir yardımcısı yoktur. O, hiçbir (kimseyi, hiçbir şeyi) hükmüne ortak da yapmaz. Rabbinin Kitabı’ndan sana vahyedileni oku. O'nun kelimelerini değiştirecek kimse yoktur; O'ndan başka asla sığınılacak bir kimse de bulamazsın.”¹

Ayetlerin iniş sebebi, Mekkeli müşriklerin Medineli Yahudilere Hz. Peygamber hakkında soru sormaları ve akabinde yaşanan süreçle ilgilidir. Her fırsatta İslam’ın yayılmasına engel olmaya çalışan müşrikler, hedeflerine ulaşabilmek için her fırsatta değişik metotlar deniyorlardı. Müslümanlara işkence etmek, Hz. Peygamber ile antlaşma yapmaya çalışmak ve Müslümanlara ekonomik ve sosyal ambargo uygulamak gibi hususlar bunlardan bazılarıydı. Yahudiler, daha önceden içlerinden birçok peygamber geldiği ve ellerinde de Tevrat olduğu için Mekkeli müşriklere göre çok daha bilgili kimselerdi. Hatta içlerinde Tevrat’ı çok daha iyi bilen hahamları vardı. Mekkeli müşriklerin geçmişe dayanan vahyi bir tecrübeleri olmadığı gibi toplumun neredeyse tamamına yakını okuma yazma bilmeyen ümmi kimselerdi. İslam’ın ilk geldiği yıllarda Arapça ilkel bir dil ve Mekke şehrinde okuma yazma bilen insanların toplam sayısı on yedi kişiydi.² Arapçanın gelişmesi ve milli bir dil haline gelmesi dahi Kur’an’ın Arapça olarak vahyedilmesinden sonra olmuştu.

Geçmişte vahyi bir tecrübeye sahip olmayan ve putperest bir inanç yapısına sahip olan Mekkeli müşrikler, biranda kendi aralarından çıkan ve kendisinin peygamber olduğunu söyleyen biri ile karşılaşmışlardı. O peygamberin söyledikleri ile kendi inanç yapıları ve düşünceleri tamamen birbirine zıt olduğu için onu kabullenmemişlerdi. İlk kez karşılaştıkları bu durum karşısında, ne yapacaklarını da tam olarak kestirememişlerdi. Önce işkence ile engellemeye çalışmışlar ama başarılı olamamışlardı. Sonrasında anlaşma yolunu denediler ama o da kabul görmedi. İçerisinden çıkamadıkları bu durum karşısında kendilerinden daha bilgili ve tecrübeli olan Medineli Yahudilere müracaat etmeye karar verdiler. Çünkü onlar hem daha bilgili hem de daha önceden onların içerisinden peygamberler gelmişti.

Hız. Peygamberin getirdikleri ve söylediklerinin hak olup olmadığını öğrenmek için içerlerinden bir heyet hazırlayarak Medine’ye gönderdiler. Yahudi hahamları: “Gidin ona şu üç şeyi sorun: mağaraya sığınan gençlerin kıssası, güneşin doğduğu ve battığı yere giden kimseyi ve ruhu. Eğer o size bunlardan ikisine cevap verir ve üçüncüsü olan ruh hakkında cevap vermezse bilin ki o peygamberdir.” dediler. Onlar da gelerek bu üç şeyi Hz. Peygambere

¹ Kehf, 18/9-27

² Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi (Mekke Dönemi)*, Şamil Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz, III/98; Çelik, Hüseyin, *Kur’an’ın Yazıya Aktarılması ve İlk Vahiy Kâtibi Meselesi*, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 2016, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 30

sordular. Fakat o esnada Hz. Peygambere bu konu hakkında bir vahiy nazil olmadığından: “yarın gelin size cevabınızı vereyim” dedi. Fakat “Allah dilerse” manasında “inşallah” demedi.³ Bundan dolayı Hz. Peygambere vahiy gelmez oldu. Bu süre 15 gün devam etti.⁴ Müşrikler Hz. Peygamber hakkında: “onu cini terk etti” diyerek alay etmeye başladılar.⁵ On beş günden sonra ruh, Zülkarneyn ve Ashab-ı Khef’den bahseden ayetler nazil oldu.

Kur’an “Ashab-ı Khef” olarak nitelendirdiği bu kimselerin iman eden gençler olduğundan bahsetse de bunların kimler olduğu, hangi dönemde yaşadıkları ve yaşadıkları mekân hakkında fazla bir bilgi vermez. Bunların kimlikleri ile ilgili şu rivayetleri zikredebiliriz:

İbn Humeyd, Seleme’den o da İbni İshak’tan şöyle rivayette bulunur: “İncil ehlinin işleri karıştı, içlerinde hata işleyenler arttı, yöneticileri de azdı. Ta ki putlara taptılar ve ilahlarına kurbanlar kestiler. Onlardan tevhit inancına sahip, İsa (as)’ın dini üzerinde sabit kalanlarda oldu. Roma meliklerinden bir melik olan Dakyanus putlara tapar ve ilahlarına da kurbanlar keserdi. Kendisine muhalefet eden ve İsa (as)’ın dini üzerinde olanları da öldürürdü. Roma’nın şehirlerini gezer ve orada hiçbir İsa (as)’a iman etmiş kimse bırakmaz hepsini öldürürdü. Dakyanos, Ashab-ı Khef olarak isimlendirilen gençlerin şehrine de gitti. Onun bu gelişi iman ehline ağır geldi ve her biri bir tarafa kaçarak gizlendiler. Dakyanos’da onların toplanarak bir araya getirilmelerini emretti. Kâfirlerden bir polis grubu oluşturup onlardan iman edenleri bularak biraraya toplamlarını emretti. Onlar kendilerine denileni yaptılar. Müminleri bulup, ilahlar için kurban kesilen meydanda topladılar. Kral, müminleri putlara tapmak ve ölüm arasında seçim yapmaya zorladı. İçlerinde ölümden korkan bir grup kralın isteğini kabul ederek dinlerinden döndüler. Diğer grup ise imanlarında sabit kalarak ölmeyi tercih ettiler. Bunlardan öldürülen kimselerin cesetleri parçalanarak şehrin surlarına ve giriş kapılarına asılıyordu. Ta ki bu fitne artarak devam eti. İman eden herkes dininden dönmeye zorlanıyor kabul etmez ise de öldürülüyordu. Ashab-ı Khef olarak isimlendirilecek olan gençler, öldürülen müminlerin bu hallerini görünce çok üzüldüler ve üzüntüden bedenleri zayıfladı. Namaz, oruç, sadaka, tesbih, tahmid, tehlil, tekbir ve ağlama ile Allah’tan yardım istediler. O gençler Roma devletinin ileri gelenlerinin çocukları olup hürlerdi.⁶

Mücahid’e göre; Ashab-ı Khef, şehrin ileri gelenlerinin oğullarıydı. Şehirden çıktılar ve bir yerde toplandılar. İçlerinden en büyük olanı: “Ben içimde hiç kimsenin bulmadığı bir şeyi

³Tabersî, Ebu Ali el-Fadl el-Hasan bin el-Fadl, *Mecmau’l-Beyân fi Tefsîri’l-Kur’an*, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1997, VI, 247; er-Razi, Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu’l-Gayb*, Darü’l-Fıkr, Beyrut 2005, XXI, 75; Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endülüsî, *Tefsîrü’l-Bahri’l-Muhît*, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1993, VI, 93.

⁴Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 93.

⁵Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 93.

⁶Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîrü’t-Taberî (Câmu’l-Beyân fi Te’vîli’l-Kurân)*, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2005, VIII, 183; es-sa’lebî, Ebu İshak Ahmed bin Muhammed bin İbrahim, *el-Kesf ve’l-Beyân*, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2004, IV, 95; es-Sem’ânî, a.g.e., II, 534; Beğâvî, Muhammedu’l-Huseyn b. Mesûd el-Ferrâ, *Meâlimu’t-Tenzil*, Darü’l-Ma’rife, Beyrut 1987, III, 145

hissediyorum.” dedi. Diğerleri: “*Ne buluyorsun (hissediyorsun)?* dediler. “*Benim rabbimin, göklerin ve yerin rabbi olduğunu buluyorum*” dedi. Diğerleri de aynı şeyleri bulduklarını söylediler ve mağaraya girdiler. O zaman şehirlerinde Dakyanos denilen zalim bir kral vardı. Mağaraya girdiler 300 sene kaldılar ve dokuz sene de artırdılar.⁷

Her ne kadar Ashab-ı Kehf’in kimler olduğu ve hangi dönemde yaşadıkları net olarak ifade edilmese de Hz. Peygamber ile Hz. İsa (as) arasında yaşadıkları ve İsa (as)’ın dinine tabi olan kimseler oldukları anlaşılmaktadır.

C. ALLAH, İNSANIN İÇERİSİNDE BULUNDUĞU ÂLEME YÖNELMESİNİ İSTEMEKTEDİR

Ashab-ı Kehf’den bahseden ayetlerde dikkati çeken ilk husus; bu kıssanın içerisinde birçok ilginçlikleri barındırıyor olmasıdır. Bununla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır:

“(Habîbim) sen, bizim âyetlerimiz içinde (yalnız) *Kehf* ve *Rakıym* ashabının ibrete şayan olduklarını mı sandın?”⁸ Ayetiyle de ifade edildiği gibi Kur’an, bu kıssayı ibrete şayan bir kıssa olarak zikrediyor. Fakat bu kıssadaki ibretlik olan şeylere dikkat kesilirken bundan daha fazla ibrete şayan olan şeylerin de göz ardı edilmemesine dikkat çekiyor. Bu gençlerin 309 sene uyutulup tekrar diriltilmesi ibretlik bir hadise olmasına rağmen bunlardan daha fazla ibretlik olan şeylerde vardır. Allah’ın ayetlerinden olan güneş, ay, gökyüzü, yeryüzü, yıldızlar, dağlar ve denizler gibi varlıklar hakikat itibarıyla bundan daha fazla ibrete şayan şeylerdir. Allah’ın görünüşte ölü topraktan değişik değişik canlılar çıkarması, onları tekrar toprak haline getirmesi, güneş ve ay başta olmak üzere sayılamayacak kadar çok olan yıldız ve gezegenlerin zerre kadar bir sapmaya dahi uğramadan bir yörünge üzerinde hareket etmeleri ve Allah’ın âlemler üzerindeki tasarrufları çok daha ibretlik şeylerdir.⁹

Hakikatte, insanın içerisinde yaşamış olduğu âlemdeki var olan her şey kendi içerisinde birçok ibretlik ve şaşılacak şeyler barındırmaktadır. Zerreden küreye kadar mevcut olan her şey birer mucize eseridirler. İnsan bütün bunlardan habersiz olduğu gibi kendi bedenindeki dahi harikalıklardan habersizdir. İnsanın ilk anne rahminde teşekkülünden başlayarak gelişmesi, doğması ve büyümesi içerisinde sayılamayacak kadar harikalıklar içermektedir. Fakat insan, bunların çoğundan habersiz bir şekilde yaşamaya devam eder. Bu varlıkların hakikatine vakıf olmadığından veya her gün aynı şeyleri yaşadığından bütün bu olanları sıradan şeylermiş gibi algılar.

⁷ Taberî, a.g.e., VIII, 186

⁸ Kehf, 18 /9.

⁹ el-Firuzâbâdî, Mecidüddin Muhammed b. Yakup, *Tenvîrü'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2008, s.308; Sa'lebî, a.g.e., IV, 92; Beğavî, a.g.e., III, 145; er-Râzî, a.g.e., XXI, 75

Bu kıssada Allah (cc), insanı içerisinde yaşadığı âlemin farkında olmaya çağırılmaktadır. Özü itibariyle Ashab-ı Keħf kıssası, içerisinde birçok ibretlik ve insanların alışık olmadıkları şeyler içerse de bu gaflette olan insanları uyarmak içindir. Her an öldürmenin ve yeniden diriltmenin devam ettiği şu âlemde, insan bunları görmüyor fakat uzun bir süre uyutulup uyandırılan insanların haline dikkat kesiliyor. Adeta Allah (cc): “Ey insanoğlu bu kıssayı okurken, içerisinde bulunmuş olduğun âlemin şuuruna vararak oku. Küçük mucizeleri görürken daha büyüklerinden bihaber kalma” şeklinde mesaj vermektedir.

D. ZULME KARŞI ÇIKAN İMANLI GENÇLER

Kur’an, inançları uğruna mağaraya sığınan bu kişiler için “Ashab-ı Keħf” ve “Ashab-ı Rakîm” ismini kullanmıştır. Dağdaki geniş mağara anlamına gelen “keħf”¹⁰ ile arkadaşlar anlamına gelen “ashab” kelimesinden meydana gelen bir tamlamadır. Mağara arkadaşları veya mağara yarenleri anlamındadır. İnançlarını yaşayabilmek adına mağaraya sığındıklarından dolayı “Ashab-ı Keħf” olarak isimlendirilmişlerdir.

“Ashab-ı Rakîm” olarak isimlendirilmelerinin sebebi ise daha sonraki yaşanan süreçle alakalı bir durumdur. Rivayete göre bu gençler mağaraya sığınıp Allah tarafından derin bir uykuya daldırıldıktan sonra yerleri tespit edilmişti. Fakat “*Üzerlerine tırmanıp da (hallerini bir) görseydin mutlaka onlardan yüz çevirir, kaçardın ve her halde için onlardan korku ile dolardın*”¹¹ ayetinde de ifade edildiği gibi onları dışarı çıkarmak istemişler ama bunu başaramamışlardı. Onları çıkarmak için mağaranın içerisine girenler, onların içerisinde bulunmuş oldukları acayip hallerinden dolayı korku¹² ile arkalarına dahi bakmadan kendilerini dışarı atmışlardı.¹³ Onları çıkaramayacaklarını anladıklarında, o gençlerin isimlerini ve kıssalarını kurşundan bir levhanın üzerine yazarak mağaranın ağzına bırakmış¹⁴ ve içeride ölmeleri içinde mağaranın ağzını taştan duvarla kapatmışlardı. Demir veya kurşun levha anlamına gelen “rakîm”den dolayı da “Ashab-ı Rakîm” denmiştir.

Bu gençlerin en önemli özellikleri, inandıkları hakikatleri zalim sultanın huzurunda söylemiş olmaları ve inandıkları bu hakikatleri yaşamak için her şeylerini terk ederek bir mağaraya sığınmış olmalarıydı. Kur’an, gençlerin bu hallerinden övgü ile şu şekilde bahseder:

“Onlar Rablerine inanmış birkaç gençti. Onların hidayetlerini artırmış ve kalplerini pekiştirmiştik. Durup, şöyle demişlerdi: "Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir, O'nu bırakıp

¹⁰ el-Firuzâbâdî, *A.g.e.*, s.308; es-Sem’ânî, Ebu’l-Muzaffer Mansur b. Muhammed b. Abdulcebbar et-Temîmî, *Tefsîru’s-Sem’ânî*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, II, 533; Beğavî, *a.g.e.*, III, 145; Zemahşerî, Ebu’l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *Tefsîrû’l-Keşşîf an Hakâiki’t-Tenzîl*, Daru’l-Ma’rife, Beyrut 2005, II, 677; Tabersî, *a.g.e.*, VI, 245; er-Râzî, *a.g.e.*, XXI, 75.

¹¹ Keħf, 18/18.

¹² el-Firuzâbâdî, *a.g.e.*, s.309; Taberî, *a.g.e.*, VIII, 195..

¹³ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 196; Sa’lebî, *a.g.e.*, IV, 110; 546; Beğavî, *a.g.e.*, III, 154; Tabersî, *a.g.e.*, VI, 253.

¹⁴ el-Firuzâbâdî, *a.g.e.*, s.308; Taberî, *a.g.e.*, VIII, 182; Sa’lebî, *a.g.e.*, IV, 94; Beğavî, *a.g.e.*, III, 145.

*başka bir tanrıya yalvarmayız, yoksa ant olsun ki, batıl söz söylemiş oluruz. Şu bizim milletimiz, Allah'ı bırakıp O'ndan başka tanrılar edindiler. Onların gerçek olduğuna apaçık delil getirmeleri gerekmez mi? Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir?"*¹⁵

Onlar, Allah'a iman etmiş gençlerdi.¹⁶ Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçındıkları için¹⁷ Allah da onlara din ve imanları üzerinde sabit kalmaları için basiret vermişti.¹⁸ Kalplerine imanı yerleştirmiş ve onu da muhafaza etmişti.¹⁹ Kalplerine yerleştirmiş olduğu iman nuru ile dünya yaşamının basitliğini nefislerinde hissettirmişti.²⁰ Dinlerini yaşamak uğruna içerisinde buldukları lüks hayatı bırakarak bir mağaraya girmeye razı olmuşlardı.

Onlar, zalim ve kâfir kral Dakyanos'un huzurunda ayağa kalkarak²¹ hem onu hem de ilahlarını inkâr etmiş, tek olan Allah'a iman edip Rab olarak onu kabul ettiklerini²² ve O'ndan başka kimseye de kulluk etmeyeceklerini²³ korkmadan söylemişlerdi. Yine kavimlerini yaptığı gibi Allah'ı bırakarak, O'ndan başka ilahlara²⁴ kulluk ettiklerinde, haktan uzaklaşarak²⁵ Allah'a karşı zulüm işlemiş olacaklarını²⁶ da ifade etmişlerdi.

Bu gençleri mağaraya sevkeden ve Kur'an'da onlardan övgü ile bahsedilmesine neden olan en önemli şey; sahip olmuş oldukları tevhit inancı ve bu inançlarının gereklerini yerine getirme arzularıydı. Onların bu hali, ayette şu şekilde ifade edilmektedir: "*O gençler mağaraya sığınınca şöyle dediler: "Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve bizim için şu işimizden bir kurtuluş yolu hazırla."*²⁷ Ayetten de anlaşıldığı gibi bu gençler, Allah'a iman etmiş ve İsa (as)'ın dinine tabi olmuşlardı.²⁸ Her birinin şehrin ileri gelenlerinin çocukları olduğu da rivayet edilmiştir.²⁹ Yaşadıkları dönemde, putlara tapan zalim bir melikleri vardı. Onun huzurunda tek olan Allah'a iman ettiklerini söyleyerek zulme ve zalimlere karşı kıyam etmişlerdi. Bu kıyımlarından sonra yakalanarak hapse atılmış ve tekrar putlara tapınmaya davet edilmişlerdi. Fakat bunu kabul etmediklerinden dolayı idamla cezalandırılmışlardı. Allah'ın yardımıyla bir şekilde zindandan kaçmayı başarmış ve bir mağaraya sığınmışlardı.³⁰ Bu şekilde hem onların dinlerinden hem de zulümlerinden uzaklaşmış ve hem de kendi

¹⁵ Kehf, 18/13-15.

¹⁶ el-Fîruzâbâdî, *a.g.e.*, s.309; es-Sem'ânî, *a.g.e.*, II, 544.

¹⁷ Ebu Hayyan, *a.g.e.*, VI, 102.

¹⁸ el-Fîruzâbâdî, *a.g.re.*, s.309; Sa'lebî, *a.g.e.*, IV, 107; Beğavî, *a.g.e.*, III, 152; Tabersî, *a.g.e.*, VI, 249.

¹⁹ el-Fîruzâbâdî, *a.g.e.*, s.309; Beğavî, *a.g.e.*, III, 152; Tabersî, *a.g.e.*, VI, 249; er-Râzî, *a.g.e.*, XXI, 90.

²⁰ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 189.

²¹ Zemahşerî, *a.g.e.*, II, 679; Ebu Hayyan, *a.g.e.*, VI, 102

²² el-Fîruzâbâdî, *a.g.e.*, s.309

²³ el-Fîruzâbâdî, *a.g.e.*, s.309; Taberî, *a.g.e.*, VIII, 189; es-Sem'ânî, *a.g.e.*, II, 544

²⁴ el-Fîruzâbâdî, *a.g.e.*, s.309; es-Sem'ânî, *a.g.e.*, II, 544

²⁵ er-Râzî, *a.g.e.*, XXI, 90

²⁶ Sa'lebî, *a.g.e.*, IV, 107; es-Sem'ânî, *a.g.e.*, II, 544; Beğavî, *a.g.e.*, III, 152

²⁷ Kehf, 18/10.

²⁸ Ebu Hayyan, *a.g.e.*, VI, 99.

²⁹ Ebu Hayyan, *a.g.e.*, VI, 99.

³⁰ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 182.

inandıkları değerleri yaşamak için bir mekân bulmuşlardı.³¹

Kendilerini, o zalimin zulmünden kurtarmanın Allah olduğunu bildikleri gibi yine O'ndan kendilerini, dini üzerine sabit kılmasını³², kendisi ile doğruyu bulabilecekleri bir hidayete ulaştırmasını³³, kendi katından bir rahmet ile onları rızıklandırmasını³⁴ ve rızasını kazanmalarını sağlayacak şeyleri kendilerine kolaylaştırması³⁵ istemişlerdi. “Bizim için şu işimizden bir kurtuluş yolu hazırla”³⁶ şeklinde duaları ile Allah'tan kendilerini, içerisinde buldukları maddi ve manevi zorluklardan kolay bir şekilde çıkarmasını talep etmişlerdi.³⁷

Bu ayet, iman ve küfrün mücadelesi ve neticesi noktasında güzel bir örnektir. İbrahim (as) ile Nemrut ve Musa (as) ile Firavun arasında olduğu gibi her dönemde tevhit ehli ile şirk ehli arasında mücadele olmuştur. Yakın vadede küfür galip geliyor gibi olduğu anlar olsa dahi uzak gelecekte her zaman tevhit ehli galip gelmiştir. Ashab-ı Kehf kıssasında da buna benzer bir durum yaşanmıştır. Bir tarafta kendi Rabliğini ilan eden bir kral, diğer tarafta ise karalın tebaasından olan ama Allah'a inanan gençler. Allah, kendi yanında olan gençleri önce zalim kralın elinden idam olmaktan kurtarır, daha sonra da onların hayat hikâyelerini kendisinin yüce ayetlerinden kılmak için onları bir mağaraya yönlendirir.

Yine bu ayette duanın önemine vurgu yapılmıştır.³⁸ Sıkıntıda olan bir müminin sığınacağı ilk sığınak, Allah'ın rahmeti olmalıdır. Allah'ın rahmeti, kendisine sığınan hiç kimseyi geri çevirmez. Zahiren hiçbir çıkış yolunun kalmadığı durumlarda dahi yeni çıkış yolları yaratır. Nasıl ki mağaraya sığınan bu gençleri düşmanlarının tasallutundan koruduysa kendisine sığınan herkesi de görünür ve görünmez düşmanlarından korur.

E. GÜVEN UNSURU OLAN DAĞLAR

Dağlar konusu, Kur'an'da sık sık bahsedilen konulardan birisidir. Yeryüzünün iki devrede yaratıldıktan sonra onun üzerinde yükselen sabit dağların³⁹ yeryüzünün sarsıntısını önlemek ve onun dengesini korumak için yerin derinliklerine uzanan birer kazık olarak yaratıldığı⁴⁰, Davud (as) ile birlikte Allah'ı tesbih ettikleri⁴¹, Ad kavminin yurtlarına yerleşen Semud kavminin dağları

³¹ Taberî, a.g.e., VIII, 182; Tabersî, a.g.e., VI, 247.

³² el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.308; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 543; Beğavî, a.g.e., III, 152.

³³ er-Râzî, a.g.e., XXI, 75.

³⁴ Taberî, a.g.e., VIII, 182; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 543.

³⁵ Sa'lebî, a.g.e., IV, 106; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 543; Beğavî, a.g.e., III, 152.

³⁶ Kehf, 18/10.

³⁷ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.309; Taberî, a.g.e., VIII, 182; Beğavî, a.g.e., III, 152; Sa'lebî, a.g.e., IV, 106; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 543; Zemahşerî, a.g.e., II, 677.

³⁸ Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 99.

³⁹ Fussilet, 41/9-10.

⁴⁰ Nebe, 78/7.

⁴¹ Sebe, 34/10.

yontarak⁴² onlardan güvenli evler yaptıkları⁴³, onlarda insanların içerisine sığınabilecekleri sığınak görevi görebilen güvenli mağaralar yaratıldığı⁴⁴, arılara dağlardan ev edinmeleri konusunda vahyedildiği⁴⁵, kıyamet esnasında dağların sarsılarak⁴⁶ yürütüleceği⁴⁷ ve ufalanarak⁴⁸ atılmış renkli yünler gibi olacağı⁴⁹ gibi dağların birçok özelliklerinden bahsedilmiştir.

Dağlar, dünyanın dengesini sağlamak gibi önemli bir görevlerinin yanında hem insanlar hem de diğer canlılar için birer güven kaynağı da olmuşlardır. Dağdaki mağaraların güvenli mekânlar oldukları bizzat Allah tarafından bildirilmiştir. Güvenli mekânlar olduğu için Semud kavmi, dağları yontarak kendilerine evler yapmışlardı. Nuh (as)'a iman etmeyen oğlu da yaklaşan tufan felaketi karşısında dağa sığınarak kurtulabileceğini ifade etmişti.⁵⁰ Hatta kıyamet gününün dehşetini anlatmak için كَلَّا لَا وَزَرَ "Hayır, hayır! (Kaçıp) sığınacak yer yoktur."⁵¹ şeklinde buyrulmuştur. Buradaki sığınak anlamına gelen "vezar" kelimesi "dağ"dan mecaz olarak kullanılmıştır.⁵² Dağların koruyucu özellikleri sadece insanlar için değil başta arılar olmak üzere diğer canlılar için de geçerlidir. Allah, o canlıların fitratlarına dağlardan evler edinme özelliği vermiştir.

Dağlar, denge unsuru ve koruyucu özelliğe sahip olmalarının yanında manevi derinliğin kazanılması için de en uygun mekânlardan biri olmuşlardır. Hz. Musa (as)'ın vahiy almak için Tûr dağına gitmesi, orada kırk gün kaldıktan sonra vahiy alması, Hz. Peygamber (sas)'ın 35 yaşından itibaren her ramazan ayında Hıra dağına çıkarak tefekküre çekilmesini buna örnek olarak verebiliriz.

Dağların güven unsuru ve insanın maneviyatının zenginleştirildiği mekânlar olduğunu Ashab-ı Kehf kıssasında da görebiliyoruz. Bu durum ayette şu şekilde ifade edilmektedir: *"(İçlerinden biri şöyle dedi:)" Madem ki onlardan ve (onların) Allah'tan başka tapmakta olduklarından ayrıldınız, öyle ise mağaraya sığın ki, Rabbiniz size rahmetinden (bir genişlik) yaysın ve size işinizde bir kolaylık sağlasın!"*⁵³

Gençler, hem zalim kral ve kavimlerini hem de onların dinlerini terk ettikten sonra⁵⁴

⁴² A'raf, 7/74.

⁴³ Hicr, 15/82.

⁴⁴ Nahl, 16/81.

⁴⁵ Nahl, 16/68.

⁴⁶ Müzzemmil, 73/14.

⁴⁷ Kehf, 18/47.

⁴⁸ Vakı'a, 56/5.

⁴⁹ Kâri'a, 101/5.

⁵⁰ Hud, 11/43.

⁵¹ Kıyame, 75/11.

⁵² Beydavi, Nasuruddin Ebî'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil*, Dar-u İhyâi't-Turâs el-Arabiyyi, Beyrut, Tarihsiz, V, 266.

⁵³ Kehf, 17/16.

⁵⁴ el-Firuzâbâdî, a.g.e., s.309; Taberî, a.g.e., VIII, 190; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 545; Beğavî, a.g.e., III, 153; Zemahşerî, a.g.e., II, 680; er-Râzî, a.g.e., XXI, 91; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 103.

birbirlerine karşı⁵⁵: “Mademki onların Allah’tan başka ibadet ettikleri putlarını⁵⁶ terk ettiniz, şu mağaraya girin ki⁵⁷ Rabbiniz size rahmetini yaysın⁵⁸ ve sizleri nimetlendirsın.”⁵⁹ dediler.

Kralın zulmünden kurtulan bu gençler, hem kendilerine maddi bir korunak sağlaması hem de Rablerine karşı gerekli kulluk görevlerini yerine getirerek O’nun rahmetine vesile kılması için mağaraya sığınmak isterler. Bu yönüyle dağlar, insanlar için hem bir güven unsuru hem de manevi olarak derinlik kazanabilecekleri mekânlardır.

F. ASHAB-I KEHFİN MEKÂNI

Ashab-ı Kehf’in buldukları mekân, kaç kişi oldukları ve kaç yıl kaldıkları gibi hususlar, onlar hakkında tartışılan konuların başında gelmiştir. Bu kıssada verilmek istenilen mesajlar bu tür tartışmaların gerisinde kalmıştır. Mesele öyle bir noktaya gelmiş ki; Ashab-ı Kehf denince onların sayıları, hangi mekânda buldukları ve kaç yıl mağarada kaldıkları gibi konular anlaşılır olmuştur. Günümüzde bu mağaranın nerede olduğu ile ilgili birbirinden farklı ondan fazla rivayet zikredilmektedir. Kur’an, Ashab-ı Kehf’in yeri hakkında kesin bir bilgi vermemekle birlikte iki noktaya vurgu yapar. Mağaranın coğrafi konumu ve mağaranın üzerine yapılmış olan mescittir. Şimdi bunları açıklamaya çalışalım:

1. Mağaranın Coğrafi Konumu

Mağaranın coğrafi konumu ile ilgili olarak şöyle buyurulmaktadır:

*“(Onlara baksaydın) görürdün ki güneş doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yönelir, battığı vakit da onların sol yanını kesip giderdi. Kendileri ise oranın geniş bir yerinde idiler. Bu, Allah’ın âyetlerindedir. Allah kime hidâyet ederse o, doğru yola erdirilmiş, kimi de şaşırırsa artık onun için hiç bir zaman irşat edici bir yâr bulamazsın.”*⁶⁰

Bu ayet, onların bulunduğu mağaranın coğrafi konumu hakkında bilgi vermektedir. Güneşin doğduğu zaman⁶¹ mağaraya sağ taraftan⁶² meyledeceği⁶³, makaslayarak da sol taraftan batacağı belirtilmektedir. Onlar ise mağaranın içerisinde geniş bir yerde⁶⁴

⁵⁵ Taberî, a.g.e., VIII, 190; Sa’lebî, a.g.e., IV, 107; es-Sem’ânî, a.g.e., II, 545; Zemahşerî, a.g.e., II, 680; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 103.

⁵⁶ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.309; Sa’lebî, a.g.e., IV, 107.

⁵⁷ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.309; Taberî, a.g.e., VIII, 190.

⁵⁸ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.309; Taberî, a.g.e., VIII, 190.

⁵⁹ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.309.

⁶⁰ Kehf, 18/17.

⁶¹ Tabersî, a.g.e., VI, 253; er-Râzî, a.g.e., XXI, 91.

⁶² el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.309; Sa’lebî, a.g.e., IV, 108; es-Sem’ânî, a.g.e., II, 545; Beğavî, a.g.e., III, 153; Zemahşerî, a.g.e., II, 680; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 104.

⁶³ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.309; Taberî, a.g.e., VIII, 191; Sa’lebî, a.g.e., IV, 108; es-Sem’ânî, a.g.e., II, 545; Beğavî, a.g.e., III, 153; Zemahşerî, a.g.e., II, 680; Tabersî, a.g.e., VI, 253; er-Râzî, a.g.e., XXI, 91; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 104.

⁶⁴ Sa’lebî, a.g.e., IV, 108; es-Sem’ânî, a.g.e., II, 545; Beğavî, a.g.e., III, 154; Zemahşerî, a.g.e., II, 681; Tabersî, a.g.e., VI, 252; er-Râzî, a.g.e., XXI, 92; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 104.

uyuduklarından dolayı güneş hem doğarken hem de batarken onları rahatsız etmiyordu.⁶⁵ Gün boyu güneşten korunan bir mekândaydılar.⁶⁶ Güneş ışınları onlara isabet etmemekle birlikte mağara, dışarıdan kolay bir şekilde hava alabilen bir yapıdaydı.⁶⁷

Mağaranın içerisinde, insanı rahatsız edebilecek her türlü şeyden korunarak, insan yaşamı için uygun bir hale getirilmesi ise Allah'ın ayetlerindendi.⁶⁸ Bütün bu olup bitenler ise ancak Allah'ın yol gösterip yardım etmesi ile olabilecek şeylerdi.⁶⁹ Allah'ın yol gösterip yardım edecekleri ise O'nun yolunda mücadele eden ve O'na teslim olan kimselerdi.⁷⁰ Allah, kendisine inanan ve inancının gereklerini yaşamak için mağaraya sığınan bu gençleri her türlü olumsuzluklardan koruyarak muhafaza etmişti. İçerisinde buldukları ve uzun süre kalacakları mağarayı da insan yaşamı için en uygun hale getirmişti.

Her ne kadar bu kıssadaki asıl amaç; onların yerlerinin tespiti olmasa da yer tespitinin de tamamen önemsiz olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü ayette “*güneş doğduğunda mağaraya sağ taraftan meyleder*” diyerek mağaranın coğrafi konumu hakkında bilgi vermektedir. Buradan hareketle, kıssadaki anlatılmak istenen asıl mesajları unutturmamak ve geri planda bırakmamak şartıyla yer tespitinin yapılabileceğini söyleyebiliriz. Eğer buldukları mekân tamamen önemsiz olsa idi Allah Kur'an'da; “*güneş doğduğunda mağaraya sağ taraftan meyleder*” şeklinde tarif etmezdi.

Bu mağaranın nerede olduğu ile ilgili olarak şu görüşler zikredilmiştir:

Ebu Hayyan: “Endülüs'te Kırnata tarafında, Levşeten olarak isimlendirilen bir köyde bir mağara var. İçerisinde bazılarını etleri dökülmüş, bazılarında ise kemiklerine yapışık vaziyette olan cesetler var. Yanlarında bir de köpek iskeleti var. Orasının olduğunu söylüyorlardı. Yıllar geçmesine rağmen onların halleri ile ilgili bir şey bulamadık. İnsanlar orasının Ashabı Kehf olduğunu iddia ediyorlardı. O ancak Allah'tan bir vahiyle bilinebilir.”⁷¹

İbni Abbas'ında aralarında bulunduğu bir gruba göre bunların şehri Efsûs'du.⁷² Bazıları da bu şehrin isminin Tarsus olduğunu söylemişlerdir. Fakat Tarsus olduğunu söyleyenlere göre; Tarsus ismi cahiliye döneminde kullanılan bir isimdi. İslam geldikten sonra Efsus olarak değiştirilmiştir.⁷³ Bunun tam tersini söyleyenler de olmuştur. Gençler o şehri terk ettiklerinde şehrin ismi Efsus'tu. Fakat daha sonra Tarsus olarak değişmiştir.⁷⁴

⁶⁵ es-Sem'ânî, a.g.e., II, 545; Beğavî, a.g.e., III, 154.

⁶⁶ Zemahşerî, a.g.e., II, 681; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 104.

⁶⁷ es-Sem'ânî, a.g.e., II, 545; Beğavî, a.g.e., III, 154; er-Râzî, a.g.e., XXI, 92; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 104.

⁶⁸ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.309.

⁶⁹ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.309; Taberî, a.g.e., VIII, 194.

⁷⁰ Zemahşerî, a.g.e., II, 681.

⁷¹ Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 98.

⁷² el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310; Taberî, a.g.e., VIII, 196; Sa'lebî, a.g.e., IV, 111; Zemahşerî, a.g.e., II, 685.

⁷³ es-Sem'ânî, a.g.e., II, 547; Beğavî, a.g.e., III, 155.

⁷⁴ Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 107.

Tarihçiler arasında Efsus görüşü daha fazla kabul görmüştür. Başlangıçta Efsus veya Tarsus idi de sonradan değiştirildi şeklindeki görüşler tarihi bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Efsus ile Tarsus farklı şehirlerdir. İkisi de bugün Türkiye'nin sınırları içerisinde ve aralarında yaklaşık 370 km mesafe bulunan iki yerleşim yeridir. Efsûs şehri, K.Maraş ili sınırları içerisinde bulunan ve Afşin ilçesi olarak bilinen yerdir. Tarsûs ise Mersin ili sınırları içerisinde bulunmaktadır. Tarihi kayıtları incelediğimiz de Afşin ilçesinin eski isimleri; Efsûs, Efesûs, Yarpuz ve Afşin şeklinde gelemektedir. Hem Tarsûs hem de Efsûs da Ashab-ı Kehf mağarası bulunmaktadır.

2. Mağaranın Üzerine Bina edilecek Mescit

Mağaranın yerini tespit etme konusunda dikkat çekilen ikinci husus ise mağaranın üzerine yapılacak olan mescittir. Bununla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır:

“O sırada onlar, bunların işini aralarında tartışıyorlardı. Bunun üzerine ‘Onların etrafına bir bina yapın’ dediler. Rabları onları daha iyi bilendir. Onların işine galip (ve vakıf) olanlar ise: ‘Mutlakaa yanlarında bir mescit edineceğiz’ dedi (ler).”⁷⁵

Bu ayet, Ashab-ı Kehf'in uykularından uyandırıldıklarından sonraki durumları hakkında bilgi vermektedir. Gençlerin bu ilginç halleri, insanlar tarafından bilindikten sonra ilgi odağı haline gelmişlerdi. Herkes kendine göre bir çıkarımda bulunmaya çalışıyordu. Ayetten anladığımıza göre insanlar o gençlerin hallerini tartışmaya başlar ve kendi aralarında iki gruba ayrılırlar. Bu iki grubun kendi aralarında tartıştığı sabit olmakla birlikte bu tartışmanın konusunun ne olduğu konusunda farklı görüşler zikredilmiştir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kıyametin hak olup olmadığı. İnsanlar kendi aralarında kıyametin olup olmayacağını tartışırken Allah onları, Ashab-ı Kehf'in haline muttali kılarak bir noktada kıyametin hak olduğunu ortaya koymuştur.⁷⁶

2. Haşir meselesi. Haşirin ruhen mi bedenlen mi olacağını tartışırken Allah bu hadiseyi gerçekleştirerek haşirin ruh ve bedenle birlikte olacağını bildirmiştir.⁷⁷

3. Sayıları⁷⁸ ve ne kadar kaldıkları.⁷⁹

4. Bu kıssada, Allah'ın ne gibi ayetleri olduğunu.⁸⁰

5. Onlar öldükten sonra onlar için neler yapacaklarını, onları nasıl gömeceklerini, onların ayakaltı olmalarını nasıl engelleyeceklerini müzakere ediyorlardı. Onun içinde onları

⁷⁵ Kehf, 18/21.

⁷⁶ Taberî, a.g.e., VIII, 205; Taberî, a.g.e., VI, 258

⁷⁷ Sa'lebî, a.g.e., IV, 111; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 548; Beğavî, a.g.e., III, 156; Zemahşerî, a.g.e., II, 683; er-Râzî, a.g.e., XXI, 96

⁷⁸ Sa'lebî, a.g.e., IV, 111; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 548; Beğavî, a.g.e., III, 156

⁷⁹ Sa'lebî, a.g.e., IV, 111; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 548; Beğavî, a.g.e., III, 156

⁸⁰ Zemahşerî, a.g.e., II, 684

korumak için mağaranın kapısına bir bina yapıp yapılmamasını tartışıyorlardı.⁸¹

6. Mağaranın üzerine inşa edilecek olan yapının mescit mi yoksa bir bina mı olması gerektiğini tartışıyorlardı. Müminler, onlar Müslüman oldukları için mağaranın üzerine bir mescit yapılmasını, müşrikler ise bina yapılmasını istiyorlardı.⁸²

Bu görüşler içerisinde en isabetli görüşün mağaranın üzerine yapılacak yapının ne olması gerektiği olduğunu söyleyebiliriz. İnsanların alışık olmadığı bir durum gerçekleşmişti. Bir grup insan bir mağaraya sığınmış, ölmeleri için mağaranın ağzı kapatılmış ve bu şekilde 309 sene geçmişti. Bu esnada gençlerin bu halleri kulaktan kulağa aktararak toplumda varlığını sürdürmüştü. Yıllarca uykuda kalan bu gençler, kendilerini akşamdan yatmış sabah kalkmış gibi hissetseler de karşılarında kendilerinden iki üç kuşak sonra gelecek olan bir nesil vardı. Bu kıssa her iki taraf için de hayret verici bir durumdu. Allah, ölümden sonra dirilmeye delil olması için bu gençleri uzun süre uyutup uyandırmış ve insanları da bu duruma şahit kıldıktan sonra onları tekrar mağaraya sığındırarak orada ruhlarını teslim almıştı.

Bu olay, oğünkü insanların dikkatini çektiği gibi daha sonra gelecek insanların da dikkatini çekmeye devam edecekti. İnsanlar, bu hatıranın canlı kalmasını sağlamak için değişik yollar aramaya başlamışlardı. Müşrikler, daha ziyade olaya maddi yönden bakarak onların üzerine bir bina yapılmasını istemiş olabilirler. Olayın ilginçliğini ve insanların buna olan ilgilerini fırsata çevirerek ondan maddi bir gelir elde etme hevesine kapılmış olabilirler. İnanalar⁸³ ise yapılacak şeyin olayın ruhuna uygun olması gerektiğini düşünerek, mescit yapılmasını istemiş olabilirler. Bu gençlerin başına gelen bu durum, inançlarından dolayı meydana geldiğine göre onların hatıralarını canlı tutacak olan şey de buna uygun olmalıydı. Onun için onlar mağaranın üzerine mescit yapılmasını istediler ve galip gelen görüş de bu oldu. Bunların istekleri doğrultusunda mağaranın üzerine bir ibadethane yapıldı.

Ayette, mağaranın üzerine yapılacak olan mescide vurgu yapılmaktadır. Ayetten anlaşıldığına göre, mescit yapma taraftarı olanların görüşleri kabul görür ve mağaranın üzerine mescit bina ettiler. Mağaranın yerini tespit konusunda bu ayrıntıyı da göz önünde bulundurmamak gerekmektedir.

G. ASHAB-I KEHF'İN SAYILARI

Mağaraya sığınan gençlerin kaç kişi oldukları hususu da tartışmaya konu olmuştur. Onların kaç kişi oldukları hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bununla ilgili olarak ayette şöyle buyrulmaktadır:

⁸¹ Zemahşerî, a.g.e., II, 684

⁸² Sa'lebî, a.g.e., IV, 111; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 548; Beğavî, a.g.e., III, 156; er-Râzî, a.g.e., XXI, 96;

⁸³ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310; Sa'lebî, a.g.e., IV, 111

“(Sayıları) ‘üçtür, dördüncüleri köpekleridir’ diyecekler, ‘Beştir, altıncıları köpekleridir’ diyecekler. (İkisi de) kaybı taşlamaktır. ‘Yedidir sekizincileri köpekleridir’ diyecekler. Söyle ki: ‘Rabbim onların sayısını daha iyi bilendir. Onları (insanların) birazından başkası bilemez’. O halde bunlar hakkında zahirî bir münakaşadan gayri ile mücadele etme. Bunlara dair içlerinden hiç bir kimseden fetva da isteme.”⁸⁴

Necran Hristiyanlarından Akıb ve onun iki arkadaşı Hz. Peygamberin huzurunda Ashabı kehfın sayıları hakkında tartışmışlardı.⁸⁵ Yakubî olan reisleri; onların sayıları üçtü, dördüncüleri ise köpekleri idi⁸⁶ derken Nastûrîli olan Akıb ise; beşti, altıncıları köpekleriydi demişti.⁸⁷ Ayet, bu iki görüş için de “kayıbı taşlamak” ifadesini kullanarak bunların bilgisiz bir şekilde kayıp hakkında zanda bulduklarını⁸⁸ve sözlerinin ilmi geçerliliği olmayan bir iftiradan ibaret olduğu belirtilmiştir.⁸⁹ “Yedidir, sekizincileri ise köpekleridir” görüşünün ise Müslümanlara ait olduğu söylenmiştir.⁹⁰ Allah da müslümanların sözlerini doğrulamıştır.⁹¹

و ثامنهم “ve saminühüm” derken buradaki “vâv”ın hüküm ve tahkîk vâvı olduğu söylenmiştir. Sanki Allah önce onların söylediklerini zikretti ve sonrada onların sayısı yedidir, sekizincileri köpektir diyerek hükmünü verdi. Onlar ilme dayanarak böyle bir söz söylemişlerdir. Bu vâv da onların söylediklerinin doğruluğuna delalet etmektedir.⁹² Allah önce onların ihtilaflarını zikrediyor ve daha sonra “yedidir derler” derken de sözü bitiriyor.⁹³ “ve saminühüm” (sekizincileri köpekleridir) şeklinde bir sonraki cümle, atıf vâvı ile bir öncekine atfediliyor. Fakat bir sonraki bir öncekine dâhil olmaz. “sekizincileri de köpekleriydi” derken de köpek öncekilere dâhil değildir.⁹⁴

İbni Abbas; sayma işlemlerinde “vâv” geldikten sonra artık sayma işleminin biteceğini ve ondan sonrasına itibar edilmeyeceğini söyler. Yani “ve saminühüm” derken onların sayılarının kesin olarak yedide kaldığı, sekizincilerinin ise köpekleri olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁵

Ashabı Kehf’in sayısının yedi kişi olduğu görüşü daha fazla kabul görmüş bir görüştür. “Onların sayısını rabbim bilir ve insanlardan da az bir kimseler bilir”⁹⁶ ayeti

⁸⁴ Kehf, 18/22.

⁸⁵ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310; Sa’lebî, a.g.e., IV, 112; es-Sem’ânî, a.g.e., II, 548; Beğavî, a.g.e., III, 156; Zemahşerî, a.g.e., II, 685; Tabersî, a.g.e., VI, 259

⁸⁶ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310; Sa’lebî, a.g.e., IV, 112; Beğavî, a.g.e., III, 156; es-Sem’ânî, a.g.e., II, 548; Zemahşerî, a.g.e., II, 685; Tabersî, a.g.e., VI, 259; er-Râzî, a.g.e., XXI, 97; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 108

⁸⁷ es-Sem’ânî, a.g.e., II, 548; Beğavî, a.g.e., III, 156; Zemahşerî, a.g.e., II, 685; Tabersî, a.g.e., VI, 259; er-Râzî, a.g.e., XXI, 97; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 108

⁸⁸ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310; Sa’lebî, a.g.e., IV, 112; es-Sem’ânî, a.g.e., II, 548

⁸⁹ Taberî, a.g.e., VIII, 205

⁹⁰ Sa’lebî, a.g.e., IV, 112; es-Sem’ânî, a.g.e., II, 548; Beğavî, a.g.e., III, 156; Zemahşerî, a.g.e., II, 685; Tabersî, a.g.e., VI, 259; er-Râzî, a.g.e., XXI, 97; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 108

⁹¹ es-Sem’ânî, a.g.e., II, 548; Beğavî, a.g.e., III, 156; Zemahşerî, a.g.e., II, 685

⁹² es-Sem’ânî, a.g.e., II, 549; Beğavî, a.g.e., III, 156; er-Râzî, a.g.e., XXI, 97

⁹³ es-Sem’ânî, a.g.e., II, 549

⁹⁴ Tabersî, a.g.e., VI, 255

⁹⁵ Zemahşerî, a.g.e., II, 686

hakkında İbni Abbas: “Bende o azlardan biriyim. Onlar köpekleri hariç sekiz kişiydiler.”⁹⁷ der ve onların isimlerini şu şekilde sıralar: “**Maksimînâ, Yemlîhâ, Mertûs, Keşûtûs, Bîrûnus, Dînmûs, Yetûnus Gâlos**”⁹⁸

Hız. Ali de onların yedi kişi olduklarını kabul eder ve şöyle der: “Onlardan Yemlîhâ, Meksîlînâ ve Mislînâ melikin sağ tarafında; Mernûş, Tebernûş ve Sâdenûş ise sol tarafında bulunan danışmanlardı. Yedincileri ise onlar kaçtıktan sonra onlara tabi olan çobandı.”⁹⁹

Onların sayılarının yedi kişi olduğu görüşünün doğruya daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ayette “*üç kişidirler dördüncüleri köpekleridir*” ve “*beş kişidirler, altıncıları ise köpekleridir*” şeklinde diyenleri “*gayba taş atmak*” olarak nitelendirip eleştirirken “*yedi kişidirler ve sekizincileri köpekleridir*” diyen kimseleri eleştirmemiştir. Aynı olumsuz ifadeyi onlar için kullanmamıştır.¹⁰⁰

Ayette, onların sayılarını az bir kimsenin de bilebileceği ifade edilmiş ve müslmanların da bu az kimselerden olduğu zikredilmiştir.¹⁰¹ İbni Abbas'ta kendisinin onlardan olduğunu söylemiştir.

“*Onların sayılarını en iyi Rabbim bilir*” derken buradaki “*sayılar*”dan maksadın Ashab-ı Kehf olduğu gibi¹⁰² Ashab-ı Kehf'in kaç kişi olduklarını doğru olarak bilenlerin sayıları olduğu da söylenmiştir.¹⁰³

Sayıları hakkındaki en önemli delillerimizden bir tanesi de şu ayette geçen konuşma şeklidir: “*Böylece biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık: İçlerinden biri: ‘Ne kadar kaldınız?’ dedi. (Kimi): ‘Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık’ dediler; (kimi de) şöyle dediler: ‘Rabbimiz, kaldığımız müddeti daha iyi bilir.’*”¹⁰⁴

Onlar uyandıktan sonra kendi aralarında ne kadar uyudukları konusunda bir konuşma geçer. İçlerinden biri “*ne kadar kaldık*” der. Bu sözü söyleyen bir kişidir ve Arapçada tekil sığası olan قال ile ifade edilir. Bunun sorusuna içlerinden bir grup: “*Bir gün veya daha az kaldık*” derler. Bu sözü söyleyen kimseler ise en az üç kişiden oluşan bir grup oldukları için قالوا “*dediler*” şeklinde çoğul sığası ile ifade edilmiştir. Bunların bu sözlerine karşılık olarak ise diğer bir grup da: “*Ne kadar kaldığımızı Rabbimiz daha iyi bilir*” diyerek karşılık verirler. Bunlarda en az üç kişiden oluşan bir grup oldukları için bunlar hakkında da قالوا “*dediler*” şeklinde çoğul sığası

⁹⁶ Kehf, 18/22.

⁹⁷ el-Fîruzâbâdî, *a.g.e.*, s.310; Sa'lebî, *a.g.e.*, IV, 112; es-Sem'ânî, *a.g.e.*, II, 549; ; Taberî, *a.g.e.*, VIII, 206; Beğavî, *a.g.e.*, III, 157; Zemahşerî, *a.g.e.*, II, 685; Tabersî, *a.g.e.*, VI, 259; er-Râzî, *a.g.e.*, XXI, 97; Ebu Hayyan, *a.g.e.*, VI, 110

⁹⁸ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 183

⁹⁹ Zemahşerî, *a.g.e.*, II, 685; er-Râzî, *a.g.e.*, XXI, 97

¹⁰⁰ Beğavî, *a.g.e.*, III, 156; er-Râzî, *a.g.e.*, XXI, 97; Ebu Hayyan, *a.g.e.*, VI, 110

¹⁰¹ er-Râzî, *a.g.e.*, XXI, 97

¹⁰² el-Fîruzâbâdî, *a.g.e.*, s.310

¹⁰³ Ebu Hayyan, *a.g.e.*, VI, 110

¹⁰⁴ Kehf, 18/19.

kullanılmıştır. Bu konuşmaya göre sayılarının en az yedi kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Ashab-ı Kehf'in sayıları hakkında diğer görüşler eleştirilirken, “*yedi kişidirler sekizincileri köpekleridir*” diyenlerin eleştirilmemiş olması, yine ayette az bir kimsenin de onların sayılarını bilebilecekleri ifade edilmiş olması, İbni Abbas ve Hz. Ali gibi sahabelerin de onların sayılarını yedi kabul etmeleri ve uyandıklarında kendi aralarında geçen konuşmadan hareketle onların sayılarının en az yedi olduğunu söyleyebiliriz. Yedi kişi oldukları şeklindeki görüş doğruya en yakın görüştür.

Allah, onlar hakkında kesin bilgi olmadan konuşmayı ve tartışmayı da yasaklamıştır. Elde kesin delil olmadan onlar hakkında konuşulmamalıdır.

H. ASHAB-I KEHF'İN UYKUDA KALDIKLARI SÜRE

Tartışma konusu olan konulardan bir tanesi de Ashab-ı Kehf'in mağarada ne kadar kaldıklarıdır. Onların kalma süreleriyle ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: “*Onlar mağaralarında üç yüz sene kaldılar. (Buna) dokuz (yıl) daha kattılar.*”

De ki: Allah, ne kadar eğlendiklerini daha iyi bilendir. Göklerin ve yerin ğaybı (nı bilmek) Ona aittir. O, ne güzel görendir! Ne güzel işitendir! (Bütün) bunların Ondan başka hiçbir yardımcısı yoktur. O, hiçbir (kimseyi, hiçbir şeyi) hükmüne ortak da yapmaz.”¹⁰⁵

Ayetin, Necran Hıristiyanlarının: “300 seneyi biliyoruz. Ama dokuz sene hakkında hiçbir bilgimiz yok.” demeleri üzerine nazil olduğu rivayet edilmiştir.¹⁰⁶

“*Onlar mağaralarında üç yüz sene kaldılar ve dokuz sene de artırdılar*” derken bundan ne kastedilmek istenmiştir? Bu üç yüz ve dokuzdan kasıt nedir? Bunlar Allah'ın kelamı mıdır yoksa insanların sözleri midir? Bazılarına göre bunlar Allah'ın kelamıdır ve Ashab-ı Kehf'in mağarada kaldıkları süreyi ifade etmektedir. Bazılarına göre ise bu ifade, Allah'a değil insanlara ait bir sözdür. Allah onların söylemlerini ifade etmiştir. Şimdi bunların değerlendirmelerine geçelim:

Ashab-ı Kehf'in ne kadar kaldıklarının bilinemeyeceğini savunanlara göre ayet, ehli kitaptan bahsetmektedir. “*309 sene kaldılar*” sözü ise Allah'a ait değil ehli kitaba ait bir sözdür.¹⁰⁷ “*Ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir*” derken de 309 sene kaldılar diyenlere bir reddiyedir ve ehli kitapla bu konuyu tartışmayın, Allah'ın size bildirdikleri ile yetinin demektir. Eğer 309 sene kaldılar sözü Allah'a ait olsaydı hemen ardından “*ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir*” ifadesi gelmezdi. Yine bunlar ayetin başına قالوا “dediler”

¹⁰⁵ Kehf, 18/25-26.

¹⁰⁶ es-Sem'ânî, a.g.e., II, 550; Tabersî, a.g.e., VI, 263

¹⁰⁷ Taberî, a.g.e., VIII, 210; Zemahşerî, a.g.e., II, 688

şeklinde bir fiil takdir etmişlerdir.¹⁰⁸ Nitekim İbni Mesud'un Mushaf'ında da ayetin başında *قالوا* vardır.¹⁰⁹ O halde ehli kitabın sözlerini bırakarak, Allah'ın haberlerine dönün¹¹⁰ ve onların ne kadar kaldıkları ile ilgili bir süre tayin etmeyin.

Ashab-ı Kef'in ne kadar kaldığının bilinebileceğini söyleyenler göre; “*Üç yüz dokuz sene kaldılar*” sözü Allah'a ait bir kelimadır ve Allah onların ne kadar kaldıklarını haber vermektedir. Bu süre; onlar uykuya daldıkları anda başlar ve tekrar uyanıp insanların onların hallerinden haberdar olmalarına kadarki süreci kapsar.¹¹¹ İnsanlar Ashab-ı Kef'in ne kadar uykuda kaldıklarını tartışıyorlardı. Allah'ta onların ne kadar kaldıklarını söylüyor ve bunu en iyi bilenin de kendisi olduğunu haber veriyor.¹¹² “*Üç yüz dokuz sene kaldılar*” ayeti ile Allah onların ne kadar kaldıklarını haber vermiştir. Allah, onların ne kadar kaldıklarını peygambere haber verdikten sonra onlar hala onunla bu konuyu tartışırlarsa; “Ey Peygamber sen onlara ‘*Allah onların ne kadar kaldıklarını en iyi bilir*’ şeklinde söyle. Çünkü en iyi bilen O'dur. O'ndan daha iyi bilen yoktur. O'nun haber vermesinde de hiçbir şüphe yoktur. Çünkü o göklerin ve yerin gaybılarını bilendir.”¹¹³

Yine bu ayet “*onların kulaklarına ağırlık verdik ve senelerce kaldılar*”¹¹⁴ ayetindeki “*senelerce*” deki mücmelliği de açıklamaktadır.¹¹⁵

Taberi, bu ayetin başına *قالوا* “dediler” şeklinde bir fiil takdir edilmesine karşı çıkara şöyle der: “Allah, “*300 sene kaldılar, dokuz sene de eklediler*” şeklinde onların ne kadar kaldıklarını haber vererek başladı. Bu sözün bir kavme ait olduğuna dair bir delilde zikretmedi. Delilsiz olarak bu haberi başka birine izafe etmek caiz değildir. Eğer Allah'ın bu haberini, başka birilerine izafe etmek caiz olsaydı diğer bütün haberler içinde caiz olurdu. Bu durum ise hakikatleri tersyüz etmektir ve bunun ne gibi fesatlara sebep olacağı hayal bile edilemez.”¹¹⁶

“*300 sene kaldılar, dokuz sene de eklediler*” şeklindeki ifadenin Allah'a ait bir kelam olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu sözü ehli kitap veya insanların dediğine dair bir delil yok. Ayetten ilk anlaşılan, bu sözün Allah'a ait olması. İnsanlara ait olduğuna dair bir delilin olmaması da bunu asli manası üzerine hamletmenin en doğru görüş olacağıdır. Taberî'nin de ifade ettiği gibi eğer bu tür haberleri Allah'tan başkalarına izafe edecek olursak birçok hakikatler tersyüz edilmiş olacak ve birçok da fesatlara kapı aralayacaktır. Bu durum ise içinden çıkılmaz bir hal alacaktır. Birçok ayetler için aynı şeyi yapabilecektik. Bu ise

¹⁰⁸ Taberî, a.g.e., VIII, 210; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 550; Beğavî, a.g.e., III, 158; er-Râzî, a.g.e., XXI, 102

¹⁰⁹ Taberî, a.g.e., VIII, 210; Beğavî, a.g.e., III, 158; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 112

¹¹⁰ er-Râzî, a.g.e., XXI, 103

¹¹¹ Taberî, a.g.e., VIII, 210; Beğavî, a.g.e., III, 158; Tabersî, a.g.e., VI, 263; er-Râzî, a.g.e., XXI, 102; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 112

¹¹² Beğavî, a.g.e., III, 158

¹¹³ Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 112; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 550

¹¹⁴ Kef, 18/11.

¹¹⁵ Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 112

¹¹⁶ Taberî, a.g.e., VIII, 211

Kur'an'daki birçok doğruların değişmesine neden olabilecektir. Onun için ayeti olduğu gibi alıp kabul etmek en doğru olanıdır.

Neden ayette direk “309 sene” şeklinde değil de “300 sene kaldılar ve dokuz senede eklediler” şeklinde söylenmiştir?

Bu şekilde bir ifadenin kullanılmasının, kullanılan takvim çeşidi ile alakalı olduğu söylenmiştir. Sürenin aynı olduğu fakat bu sürenin güneş takvimine göre 300 seneye, ay takvimine göre ise 309 seneye denk geldiği söylenmiştir.

Razi bu durumun güneş ve ay takvimine göre değerlendirmesinin müşkül bir durum olduğunu ifade ederek şöyle der: “Belki 300 sene olunca, dikkat çekilme zamanları yaklaştı. Sonrada uykuda kalmaları gerekli olan dokuz sene de eklendi.”¹¹⁷

Bu farklılığın takvim farkından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ashab-ı Kehf hadisesi Hz. Peygamberden önce, Hz. İsa'dan sonra meydana gelmişti. Bu dönemde Hıristiyanlar tarafından kullanılan takvim güneş takvimi dediğimiz şemsi takvimdi. Onlar güneş takvimine göre mağarada 300 sene kaldılar.¹¹⁸ Fakat Kur'an'ın nazil olduğu dönemde Araplar Kameri takvim dediğimiz ay takvimini kullanıyorlardı. Kur'an'da bu takvimi esas almıştı. Kur'an'da bahsedilen sene ve aylar kameri takvime göredir. Kur'an, Ashab-ı Kehf'in güneş yılına göre kaldıkları 300 seneyi kamerî takvime aktararak anlatmıştır.¹¹⁹ Güneş takvimine göre bir sene 365 gün olurken kameri takvime göre 354 gündür ve her sene aralarında yaklaşık 11 günlük fark vardır. 300 güneş yılı kameri yıla çevrildiğinde de dokuz senelik bir fark oluşturmaktadır.

“Göklerin ve yerin ğayıbı (nı bilmek) Ona aittir.” İfadesi ile de bu kıssanın da gayıplardan olduğu belirtilmiştir. Diğer bütün gayıplar gibi Ashab-ı Kehf'in gerçek bilgisi de Allah'ın katındadır. Kıssanın keyfiyeti, ne şekilde gerçekleştiği, olayın merkezinde olan gençlerin durumları ve sayıları gibi durumların bilgisi O'nun katındadır. Siz insanlara göre gayıp olan şeyler, Allah'a göre gayıp değildir. O mevcut olan her şeyi en iyi gören ve işitendir.¹²⁰ O halde; “ey peygamber ve müminler” görüp bilmediğiniz bu gençler hakkında konuşmayın ve kimseyle de bu meseleleri tartışmayın. Sadece size vahyedilene uyun ve ondaki anlatılanlar ile yetinin.

K. ASHAB-I KEHF KISSASI, AHİRETİN VARLIĞINA DELİLDİR

Ahirete iman, iman esaslarından birisidir. Kur'an da müminleri tarif ederken sık sık “Allah'a ve ahiret gününe iman ederler”¹²¹ şeklinde ifadeler kullanmaktadır. Kur'an, sadece insanların iman etmesini istemez, zaman zaman da onları inanmaları gerekli şeyler hakkında

¹¹⁷ er-Râzî, a.g.e., XXI, 103

¹¹⁸ es-Sem'ânî, a.g.e., II, 551; Beğavî, a.g.e., III, 158

¹¹⁹ Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 112

¹²⁰ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.311; Beğavî, a.g.e., III, 158; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 551

¹²¹ Bakara, 2/62, 126,177

ikna edecek deliller zikreder. “Eğer yerlerde ve göklerde Allah’tan başka bir ilah da olsaydı ikisi de bozulurdu” şeklinde buyurarak Allah’ın birliği konusunda, “O gün ki, göğü, kitapların sayfasını dürer gibi düreriz. İlk yaratmaya başladığımız gibi üzerimizde bir va'd olarak onu iade ederiz (tekrar yaratırız).”¹²², “(Habîbim) de ki: Onları ilk defa yaratan diriltecek. O, her yaratmayı hakkıyla bilendir”¹²³ ayetlerini ise yeniden dirilme ve ahiret hayatı için birer delil olarak zikretmektedir.

İslam öncesi Mekke toplumunda Ahiret inancı yoktu. Allah’a inanmakla birlikte ahiretin varlığını kabul etmiyorlardı. Ahiret inançları olmadığından, yaptıkları her iyilik ve kötülüğün karşılığını dünyada göreceklarine inanıyorlardı. Ahiret hayatı olmadığından Allah, suç işleyenleri dünyada iken cezalandıracaktı. Aynı şekilde iyiliklerinin de karşılığını görecekları yer de dünya idi. Fakirlik, zenginlik ve yetim kalma gibi durumların insanların kendi fiillerinden kaynaklandığına inanır ve “Allah dileseydi doyurabileceği bir kimseyi biz mi doyuralım?”¹²⁴ diyerek fakirleri doyurmaktan kaçınırlardı. Yetim kalan birinin yetimliğinin, kendi yapmış olduğu olumsuz bir fiilden kaynaklandığını düşünerek onu iter kalker, en ufak da olsa ona bir iyilik yapmaya yanaşmazlardı.¹²⁵

Ahiret inancı, Mekkeli müşriklerin Hz. Peygambere en fazla itiraz ettikleri konulardan biriydi. “Bu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş?”¹²⁶ ayetinde bu durum ifade edilmektedir. Onlara göre toz haline gelmiş insanların tekrar diriltilmeleri imkânsız bir durumdu.

Ashab-ı Kehf kıssası, Ahireti inkâr düşüncesinin çok önceden de var olduğuna delildir. O dönemde yaşayan bazı kimseler öldükten sonra dirilmeye inanmıyorlardı. Allah, Ahiretin varlığını onlara göstermek için Ashba-ı Kehf dediğimiz mağara arkadaşlarını 309 sene gibi uzun bir süre bir mağarada uyutmuş, daha sonrada akşam yatıp sabahdan kalkar gibi onları uyandırmıştı. Bu kıssa, o dönemdeki ahirete inanmayanlar için bir delil olduğu gibi, Kur’an’ın nazil olduğu dönemde ahirete inanmayan Mekkeliler için de bir delildi. Aynı zamanda kıyamete kadar gelecek olan nesiller için de bir delil olarak kalacaktı.

Ashab-ı Kehf kıssasının ahiret inancına delil olması ile ilgili olarak şöyle buyrulur:

“Böylece (kullarımızı ve müminleri) onlar(in ahvaline) muttali' kıldık ki Allah’ın (tekrar dirilteceğine dair olan) vadinin şüphesiz bir hak olduğunu, kıyamet (in vukuunda) da hiç bir şüphe bulunmadığını bilmiş olsunlar.”¹²⁷

¹²² Enbiyâ, 21/104

¹²³ Yâsîn, 36/79.

¹²⁴ Yâsîn, 36/47.

¹²⁵ Mâûn, 107/1-7.

¹²⁶ Yâsîn, 36/78.

¹²⁷ Kehf, 18/21

Zulümden kaçan gençler mağaraya sığınmışlar, Allah da onlara ağır bir uyku vermiş¹²⁸, kulaklarına seslerin gelmesini de engelleyerek¹²⁹ onları orada senelerce¹³⁰ uyutmuştu. Fakat bu normal uykulardan farklı, dışardan bakıldığında uyanıklık hissi uyandıran bir uykuydu.¹³¹ Görenler uyanık zanneder ama gerçekte derin bir uyku hali mevcuttu.¹³² Gözleri açık, uyanık kimsenin sağa sola döndüğü gibi dönüp durur ama konuşmazlardı.¹³³ Bu şekilde yıllarca kaldıktan sonra Allah, tekrar onları uyudukları gibi uyandırdı.¹³⁴

Uyandıklarında 309 sene geçmiş¹³⁵ fakat onlar üzerinde hiçbir değişiklik olmamış, yattıkları gibi kalkmışlardı.¹³⁶ Allah'ın bir ayeti olarak uyumuş yine başka bir ayeti olarak uyanmışlardı.¹³⁷ Onların bu derin uykuları adeta bir ölüme benzetilmiş¹³⁸ ve o uykudan tekrar uyandırılmaları ise ölümden sonra tekrar dirilme için bir delil olarak sunulmuştu.¹³⁹

Gençler mağaraya sığındıklarında Efsus şehrinin kralı Dakyanos'du. Uyandıklarında ise yeni kral Yüstefad'dı ve Müslüman olmuştu.¹⁴⁰ Halk eskisi gibi putperest değil müminlerdi. Fakat insanların yeniden dirilme¹⁴¹ ve cismani haşır¹⁴² gibi konularda şüpheleri vardı. Veya bazıları yeniden dirilmeyi tamamen inkâr ediyorlardı.¹⁴³ Allah, bu gençleri tekrar uyandırıp, hallerinden insanları haberdar ederek onların kafalarındaki bu şüpheleri ve inkârı gidermek istemişti. Yıllarca uyuduktan sonra uyandırılma, ölümden sonraki tekrar diriltilmeye benzetilmişti.¹⁴⁴

Bu kıssadaki Ahiret inancı ile ilgili mesaj, özelde kıssanın meydana geldiği zaman ve mekânla ilgili olsa da hüküm olarak evrenseldi. Mekkeli müşriklerden Ubey bin Halef de eline çürümüş kemikleri alarak Hz. Peygamberin karşısına geçmiş, hem onları havaya üflüyor hem de “Ya Muhammed! Bu toz haline gelmiş kemikleri kim diriltecek?”¹⁴⁵ diyordu. Bunun üzerine şu ayetler nazil olmuştu:

“O, kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirdi: ‘Bu çürümüş kemiklere kim can verecektmiş?’ dedi.

¹²⁸ Tabersî, **a.g.e.**, VI, 248

¹²⁹ Sa'lebî, **a.g.e.**, IV, 106; es-Sem'ânî, **a.g.e.**, II, 544; Beğavî, **a.g.e.**, III, 152; Zemahşerî, **a.g.e.**, II, 678; er-Râzî, **a.g.e.**, XXI, 76; Ebu Hayyan, **a.g.e.**, VI, 100

¹³⁰ Taberî, **a.g.e.**, VIII, 187¹³⁰; es-Sem'ânî, **a.g.e.**, II, 544; Beğavî, **a.g.e.**, III, 152; er-Râzî, **a.g.e.**, XXI, 76; Ebu Hayyan, **a.g.e.**, VI, 100

¹³¹ el-Fîruzâbâdî, **a.g.e.**, s.309

¹³² el-Fîruzâbâdî, **a.g.e.**, s.309; Taberî, **a.g.e.**, VIII, 194

¹³³; es-Sem'ânî, **a.g.e.**, II, 546; Beğavî, **a.g.e.**, III, 154; Zemahşerî, **a.g.e.**, II, 681; Tabersî, **a.g.e.**, VI, 253; er-Râzî, **a.g.e.**, XXI, 93

¹³⁴ el-Fîruzâbâdî, **a.g.e.**, s.309; Sa'lebî, **a.g.e.**, IV, 106; es-Sem'ânî, **a.g.e.**, II, 544

¹³⁵ el-Fîruzâbâdî, **a.g.e.**, s.310

¹³⁶ Sa'lebî, **a.g.e.**, IV, 110; es-Sem'ânî, **a.g.e.**, II, 547; Beğavî, **a.g.e.**, III, 155; Zemahşerî, **a.g.e.**, II, 682

¹³⁷ Ebu Hayyan, **a.g.e.**, VI, 106

¹³⁸ Tabersî, **a.g.e.**, VI, 254

¹³⁹ Ebu Hayyan, **a.g.e.**, VI, 106

¹⁴⁰ el-Fîruzâbâdî, **a.g.e.**, s.310

¹⁴¹ Taberî, **a.g.e.**, VIII, 205

¹⁴² Ebu Hayyan, **a.g.e.**, VI, 108

¹⁴³ es-Sem'ânî, **a.g.e.**, II, 548; Beğavî, **a.g.e.**, III, 156

¹⁴⁴ Taberî, **a.g.e.**, VIII, 204; Zemahşerî, **a.g.e.**, II, 683; Ebu Hayyan, **a.g.e.**, VI, 108

¹⁴⁵ İbn Kesîr, Ebu'l-Fida Muhammed b. İsmâil Ömer, **Tefsîru'l-Kur'an'ı'l-Azîm**, Dar-u Tayyibe, Riyad 1999, VI,593.

(Habîbim) de ki: 'Onları ilk defa yaratan diriltecek. O, her yaratmayı hakkıyla bilendir'. O ki, size yeşil ağaçtan bir ateş yaptı da, işte siz ondan yakıp duruyorsunuz."¹⁴⁶

Kur'an; "bu toz haline gelmiş kemikleri kim diriltecek?" şeklindeki soruya değişik yerlerde değişik şekillerde cevap vermiştir. Önce "O (Allah) her türlü yaratmayı hakkıyla bilendir."¹⁴⁷ ayeti ile Allah'ın yaratıcılığına dikkat çekilmiştir. O; bir şeyden başka bir şeyi yaratması yönüyle Hâlık, hiçbir şey olmadan ir şeyler yaratabildiği için Bârî, yarattığı şeyleri eşsiz yaratması ile Bedî', kusursuz olarak muhkem bir şekilde yapması yönü ile Sâni', yarattığı şeylere en güzel şekilde suret verdiği için Musavvir'dir.

Yani güç ve kuvvetinde sınır olmayan ve her türlü yaratma şekillerine sahip olan birinin toz haline gelmiş kemikleri tekrar diriltmesi hiç de zor değildir. Eğer zorluk olacaksa, ilk yaratma denilen "yoktan var etme" aşamasında iken olmalıydı. Ama O, hiç zorlanmadan sizleri yokluktan varlık âlemine çıkarabildiyse, toz haline gelmiş kemiklerinizden de sizleri tekrar yaratabilecektir.

Kur'an'da yeniden diriltmeye delil olabilecek değişik durumlardan bahsedilmektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kâinatta yaratma her an devam etmektedir. "O, her an yaratma halindedir"¹⁴⁸ ayetinde de ifade edildiği gibi içerisinde yaşamış olduğumuz âlemde her an ölüm ve yeniden dirilme devam etmektedir. Bu hali, kuruyan ve tekrardan yeşillenen bitkilerde ve ağaçlarda müşahede edebildiğimiz gibi insan bedeninde dahi bunu görebilmekteyiz. Her saniyede insanda ortalama 10.000 alyuvar ölürken bir o kadarı da yeniden yaratılmaktadır.¹⁴⁹

2. Kur'an, insanın uyku halini de bir nevi ölüme benzetmiştir. Fakat normal ölümden ruh ve beden ilişkisi tamamen bozulurken, burada bu ilişki devam etmektedir. Uyku halinde insan, ne tamamen hayata ne de tamamen ölüme tutunmuştur. Üzerinde hem hayat hem de ölüm emareleri taşımaktadır. Bununla ilgili olarak şu ayetleri zikredebiliriz:

"Geceleyin sizi öldüren (öldürür gibi uyutan), gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi diriltten (uyandıran) O'dur. Sonra dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir."¹⁵⁰

"Allah (ölenin) ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusunda ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölümü hükmettiği (ruhu) tutar, diğerini muayyen bir vakte (eceli gelinceye) kadar salıverir. Şüphe yok ki bunda iyi düşünecek bir kavim için kat'î ibretler vardır."¹⁵¹

¹⁴⁶ Yâsîn, 36/78-80

¹⁴⁷ Yâsîn, 36/79

¹⁴⁸ Rahmân, 55/29.

¹⁴⁹ Çelik, Hüseyin, *Kur'an'da Ruh*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2004, s. 26.

¹⁵⁰ En'âm, 6/60

¹⁵¹ Zümer, 39/42

Bu ayetlerden hareketle insanda iki ruhun var olduğu söylenmiştir. Bunlara değişik isimler verilmekle birlikte hayvanî ve Rabbanî ruh olarak isimlendirebiliriz. İnsan uyku halinde iken hayvanî ruh, ölüm esnasında ise hem hayvanî hem de Rabbanî ruh bedeni terk eder. Hayvanî ruh bedenin canlılığını sağlayan, Rabbanî ruh ise bilinç ve idrak etmeyi sağlayan ruhtur.¹⁵²

Uyku, bir yönüyle hayat diğer yönüyle ise ölüm gibidir. Uykuda iken nefes alıp vermenin ve canlılığın devam etmesi yönü hayata, bilincin kaybolması ise ölüme benzetilmiştir. Uyku hafif bir ölüm, ölüm ise derin bir uykudur. “*Uykuda nefsin alınması*”ndan kasıt da insandaki bilinç ve idrakin kaybolmasıdır.

3. Yüzsene öldürülen ve tekrar diriltelen kimse. Kur’an, yeniden dirilmenin olabileceğini örnek olaylar zikrederek de delillendirir. Dünya hayatında uzun bir süre ölü olarak kaldıktan sonra diriltelen kimsenin hakkında da şöyle buyurmaktadır:

“*Yahut altı üstüne gelmiş bir kasabaya uğrayan kimseyi görmedin mi? ‘Allah burayı ölümünden sonra acaba nasıl diriltecek?’ dedi. Bunun üzerine Allah onu yüz yıl ölü bıraktı, sonra diriltti, ‘Ne kadar kaldın?’ dedi, ‘Bir gün veya bir günden az kaldım’ dedi, ‘Hayır yüz yıl kaldın, yiyeceğine içeceğine bak, bozulmamış; eşeğine bak ve hem seni insanlar için bir ibret kılacağız, kemiklere bak, onları nasıl birleştirip, sonra onlara et giydiriyoruz’ dedi; bu ona apaçık belli olunca, ‘Artık Allah’ın her şeye Kadir olduğuna inanmış bulunuyorum’ dedi.*”¹⁵³

Bu kimsenin Uzeyir (as), şehrin de Beytü’l-Makdis olduğu rivayet edilmiştir. Şehir, Buhtunasır tarafından yıkılmıştı. O zat şehre gelince tazim amaçlı olarak: “*Allah burayı ölümünden sonra acaba nasıl diriltecek?*” der. Allah (cc) de onu yüz sene öldürüp daha sonra diriltir. Yüz sene kalmasına rağmen yiyecekleri bozulmamış fakat eşeği ölmüş ve kemikleri toz haline gelmişti. Allah (cc), toz haline gelmiş kemiklerinden eşeği tekrar dirilterek, yeniden diriltmenin nasıl olacağını gösterir.¹⁵⁴

Yine bu kıssa da “*bu toz haline gelmiş kemikleri kim diriltecek?*” şeklindeki soruyu soran Ubey b. Halef’e ve onun gibi düşünenlere de cevap vardır.

4. Allah’ın parçalanmış bedenleri bir araya getirmesi. Kur’an’da yeniden diriltilemeye ilgili farklı örnekler zikredilmiştir. Bunlardan birisi de parçalara ayrılmış bir bedenin, parçalarının bir araya getirilerek tekrar diriltmesidir. Bununla ilgili olarak da İbrahim (as) ile parçalara ayırdığı kuşlar zikredilir. Konu ile ilgili olarak şöyle buyrulur:

“*Hani İbrahim, ‘Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster’ demişti. (Allah ona): ‘İnanmıyor musun?’ deyince, ‘Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için’ demişti.*

¹⁵² Çelik, Hüseyin, *Kur’an’da Ruh*, s.149.

¹⁵³ Bakara, 2/259

¹⁵⁴ Beydavî, *a.g.e.*, I,156.

‘Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler.’ Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.’¹⁵⁵

Rivayete göre İbrahim (as) Nemrut ile tartışır. İbrahim (as)’ın: *“Benim rabbim öldürür ve diriltir”* demesi üzerine Nemrut: *“Ben de öldürür ve diriltirim”* der. İbrahim (as): *“Benim Rabbimin diriltmesi ona ruh göndermesiyle olur.”* der. Nemrut da: *“Sen gözlerinle gördün mü?”* der. İbrahim (as): *“evet”* diyemez. Bir dahaki karşılaştığında aynı soru ile karşılaştığında *“evet”* diyebilmek için Allah’tan ölüleri nasıl dirilttiğini göstermesini ister. Allah (cc) da dört tane kuş alıp önce onları kendisine alıştırmasını, akabinden bunları parçalara ayırarak her bir parçasını bir tepeye koymasını ve daha sonra da onları çağırmasını söyler. İbrahim (as) kendisinden istenildiği şekilde yapar ve her bir parçayı bir tepeye koyduktan sonra onları çağırır. Bu çağrıya icabet eden kuşların her bir parçası, havalanır ve kendilerine ait olan parçalarla birleşerek tekrar kuş haline gelirler.¹⁵⁶

Bu ayette, yeniden dirilmenin aşka bir şeklinden bahsedilmektedir. Ölüm esnasında her insanın bedeni bütün halinde kalmayabiliyor. Beden parçalanabilir veya yanarak kül ve duman haline gelebilir. Beden kaç parça olursa olsun bu kuşların örneğinde olduğu gibi onlar yeniden dirilme esnasında bir araya gelecek ve bütün olarak haşrolunacaklardır. Bedenin her bir parçası farklı yerlerde veya yanarak havaya, toprakta çürüyerek toprağa karışmış da olsalar, Allah’ın yeniden dirilme emrine icabet ederek bir araya geleceklerdir.

Her türlü yaratmanın bilgisine sahip olan, gücünde ve kuvvetinde sınır olmayan bir Yaratıcı her saniye öldürüp yeniden diriltebildiği gibi uyku halinde de yarı ölü pozisyonuna getirerek tekrar diriltebilir. Yine bu yaratıcı nasıl ki bu mağara ashabını 309 sene uyutup tekrar diriltti ise ölmüş ve toz haline gelmiş kemikleri tekrar diriltebilir. Allah (cc), Nasıl ki Uzeyir (as)’ın toz haline gelmiş eşeğini ve parçalara ayrılmış İbrahim (as)’ın kuşlarını bir araya getirerek canlandırdıysa, insan bedeni de ister katı, ister sıvı ve isterse de gaz haline dönüşmüş ve her bir zerresi farklı mekânlarda olsa dahi onları bir araya getirecek ve yeniden diriltecektir.

L. HELAL RIZIK EDİNME

Bu kıssa da dikkat çekilen en önemli hususlardan birisi de helal rızık edinme meselesidir. Bununla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır:

“Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de, baksın, (şehrin) hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin; ayrıca, nâzik davransın (gizli hareket

¹⁵⁵ Bakara, 2/260

¹⁵⁶ Beydavî, *a.g.e.*, I, 157.

etsin) ve sakın sizi kimseye sezdirmesin."¹⁵⁷

Mağara arkadaşları 309 yıl uyuduktan sonra uyandıklarında acıktıklarını hissetmişlerdi. Şehirden kaçarlarken, yolculuları süresince kendilerine yetebilecek kadar¹⁵⁸ yanlarına parada almışlardı.¹⁵⁹ İçlerinden Temlihâ¹⁶⁰ veya Yemlihâ'yı¹⁶¹ yemek alması için tekrar şehre göndermeye karar vermişlerdi. Fakat onu gönderirken de فالينظر ايها ازكى طعاما لكم “(şehrin) hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin” şeklinde sıkı sıkı tembihlemişlerdi. “En temiz”in den maksat “en helali” demektir.¹⁶² Onlar şehirden çıktıklarında, şehir halkının çoğunluğu Mecusiler oluşturmakla birlikte az sayıda da olsa Hristiyanlar vardı.¹⁶³ Mecusiler, putların isimlerini zikrederek hayvanları keserlerken¹⁶⁴ mümin Hristiyanlar ise Allah'ın ismini anarak kesiyorlardı. Fakat bunlar kendilerini gizliyorlardı.¹⁶⁵ Şehre gidecek arkadaşlarına, alacağı gıdayı bu şekilde mümin olan kimselerden almasını söylemişlerdi. Fakat bu esnada dikkatli olmasını¹⁶⁶, tanınmamak¹⁶⁷ ve buldukları yerden haberdar olmamaları¹⁶⁸ için de gidiş ve geliş gizli yolları kullanmasını¹⁶⁹ söylemişlerdi. Eğer Dakyanos ve adamları¹⁷⁰ veya Mecusiler onların yerlerini öğrenirlerse¹⁷¹ taşlayarak¹⁷² veya eziyet ederek¹⁷³ onları öldürecek¹⁷⁴ veya kendilerinin dinlerine dönmelerini isteyeceklerdi.¹⁷⁵ Böyle bir durum olduğunda ise Allah'ın azabından kurtulamayacaklardı.¹⁷⁶

Helal gıda konusu, Kur'an'ın ısrarla üzerinde durduğu konulardan biridir. “(Peygamber) onlara temiz olan şeyleri helâl kılar, onların üzerine habis şeyleri de haram kılar.”¹⁷⁷ Ayetiyle “tayyibat” cinsinden olan şeylerin helal “habâis” türünden olan şeylerin ise haram kılındığı belirtilmiştir. “Tayyibat”; helâl rızık¹⁷⁸, bedene ve dine faydalı olan her

¹⁵⁷ Kehf, 18/19.

¹⁵⁸ Zemahşerî, a.g.e., II, 683

¹⁵⁹ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310

¹⁶⁰ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310; Sa'lebî, a.g.e., IV, 110; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 547; Beğavî, a.g.e., III, 155

¹⁶¹ Taberî, a.g.e., VIII, 203

¹⁶² el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310; Taberî, a.g.e., VIII, 203; Sa'lebî, a.g.e., IV, 111; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 547; Beğavî, a.g.e., III, 155; Zemahşerî, a.g.e., II, 683; Tabersî, a.g.e., VI, 255; er-Râzî, a.g.e., XXI, 95; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 107

¹⁶³ Sa'lebî, a.g.e., IV, 111; Tabersî, a.g.e., VI, 255; er-Râzî, a.g.e., XXI, 95

¹⁶⁴ Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 107

¹⁶⁵ es-Sem'ânî, a.g.e., II, 547; Beğavî, a.g.e., III, 155; er-Râzî, a.g.e., XXI, 95

¹⁶⁶ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310; Taberî, a.g.e., VIII, 204; Sa'lebî, a.g.e., IV, 111; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 547; Beğavî, a.g.e., III, 155; Zemahşerî, a.g.e., II, 683; Tabersî, a.g.e., VI, 255

¹⁶⁷ Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 107

¹⁶⁸ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310; er-Râzî, a.g.e., XXI, 95

¹⁶⁹ er-Râzî, a.g.e., XXI, 95

¹⁷⁰ Taberî, a.g.e., VIII, 204

¹⁷¹ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310

¹⁷² es-Sem'ânî, a.g.e., II, 547; Beğavî, a.g.e., III, 155; er-Râzî, a.g.e., XXI, 95

¹⁷³ Taberî, a.g.e., VIII, 204; Sa'lebî, a.g.e., IV, 111; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 547; Beğavî, a.g.e., III, 155

¹⁷⁴ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310; Sa'lebî, a.g.e., IV, 111; es-Sem'ânî, a.g.e., II, 547

¹⁷⁵ Taberî, a.g.e., VIII, 204

¹⁷⁶ el-Fîruzâbâdî, a.g.e., s.310; Taberî, a.g.e., VIII, 204

¹⁷⁷ A'râf, 7/157

¹⁷⁸ Sabûnî, Muhammed Ali, *Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâtü'l-Ahkâm*, Mektebetü'l-Gazâlî, Dimeşk 1980, I,159.

şeylerdir.¹⁷⁹ “*Habâis*” ise haram rızık¹⁸⁰, bedene ve dine zararlı olan her şeydir.¹⁸¹ Yani bir şeyin tayyibattan sayılması için hem yaratılış olarak temiz olmalı hem de elde ediliş şekliyle helal yollardan elde edilmelidir. Örneğin koyun veya ekmek gibi şeyler yaratılış (fitrat) olarak temiz olmalarına rağmen hırsızlık, gasp ve rüşvet gibi meşru olmayan yollarla elde edilmiş ise tayyibattan çıkar ve habâis grubuna dâhil olur.

“Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin” ayetiyle de ifade edildiği gibi insan yediği şeylerde iki şeye dikkat etmeli. Fitrat olarak insan sağlığına faydalı olmalı ve helal yollardan elde edilmelidir.

“*Ey iman edenler, size rızık olarak verdiğimiz şeylerin (maddeten ve manen) en temiz olanlarından yiyin, Allaha şükredin, eğer (hakikaten) ona kulluk ediyorsanız.*”¹⁸² ayetinde helal olan rızıklardan yenilmesi emredilmiştir. *Yine “eğer O’na kulluk ediyorsanız helal olan şeylerden yiyin ve Allah’a şükredin”* şeklinde buyrulurak helal olan şeylerden yemek ve akabinde şükretmek ibadet olarak kabul edilmiştir. Helalinden kazanmak ve helalinden yemek ibadet olarak kabul edilmiştir.

“*Eğer Allah’ın âyetlerine iman ediyorsanız, Allah’ın adı anılarak kesilen hayvanlardan yiyin*”¹⁸³ “*Allah’tan başkası adına boğazlananlar size haram kılındı.*”¹⁸⁴ ayetleri ile de hayvanlar kesilirken üzerine Allah’ın isminin zikredilmesi şart koşulmuştur. Kasıtlı olarak Allah’ın ismi terkedilmiş veya Allah’tan başka bir varlığın ismi zikredilerek kesilmiş ise bu hayvanların etinin yenilmesi haram kılınmıştır.

Ashab-ı Kehf kıssasında, helal gıdanın önemine dikkat çekilmektedir. Bu kişiler idamla yargılanırlarken kaçmış ve bir mağaraya sığınmışlardı. Nekadar uyuduklarını da bilmiyorlardı. Fakat kendilerince akşamdan yatıp sabahleyin kalkmışlardı. Acıktıkları için tekrar kaçtıkları şehre geri dönmek zorunda kalmışlardı. Yakalandıkları anda ise ya tekrar eski putperestlik olan dinlerine döndürülecekler veya öldürüleceklerdi. Bu kadar risk altında dahi şehre gıda almak için gönderdikleri kişiye: “*Git! en helal satan hangisi ise ondan alda gel*” diyorlardı. İşin ucunda ölüm olsa dahi yiyecekleri gıdanın helal olmasına dikkat etmekteydiler.

¹⁷⁹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, III,488.

¹⁸⁰ Sabunî, *Âyâtü’l-Ahkâm*, I,159.

¹⁸¹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, III, 488.

¹⁸² Bakara, 2/172

¹⁸³ En’âm, 6/118

¹⁸⁴ Mâide, 5/3

M. SONUÇ

Ashab-ı Kehf kıssası içerisinde birçok mesajlar ve ilginçlikler içeren bir kıssadır. Ele aldığı konular itibariyle birçok mesajlar içerirken meydana geliş şekli ile de içerisinde birçok ilginçlikler barındırmaktadır. Kıssa hem Hz. Peygamber (sas) ve hem müminler için bir motivasyon kaynağı olmuştur. Müminler Müşriklerin işkencelerinden bunalıp “Allah’ın yardımı ne zaman?” diyebilecekleri bir konuma geldikleri bir dönemde nazil olarak onlara bir moral olmuştur. Ashab-ı Kehf’in başlarına gelenler ile ilk Mekkeli Müslümanların maruz kaldığı hadiseler birbirine benziyordu. Onlar da inançlarını yaşamak için zulme maruz kalmış ve en sonunda kendi memleketlerini terk ederek bir mağaraya sığınmışlardı. Belki de mağara onların çıktıkları hicret yolunda ilk duraklarıydı. Aynı şekilde Mekkeli Müslümanlarda önce Habeşistan’a daha sonra Medine’ye hicret etmek zorunda kalmışlardı. Allah, nasıl ki Ashab-ı Kehf’i düşmanlarından korumuş ve gayelerine ulaştırmış ise kendilerini de koruyacak ve gayelerine ulaştıracaktı. Ashab-ı Kehf, şehri terk ettiklerinde kavimleri putperestti. Fakat uykudan uyanıp döndüklerinde onlar Müslüman olmuşlardı. Aynı şekilde Mekkeli müminler de kendi yurtları olan Mekke’yi terk ettiklerinde onlar da putperestti ama tekrar fetihle döndüklerinde Müslüman olmuşlardı.

Allah, bu kıssa ile insanların içerisinde buldukları ama hissetmedikleri nice nice ayetlere dikkat çekmektedir. “Göklerde ve yerde (Allah’ın varlığını, birliğini ve kemâl-i kudretini ispat eden) nice âyetler (nişaneler) vardır. (insanlar) bunlara uğrar, yine de yüz çevirip geçerler.”¹⁸⁵ ayetin de ifade edildiği gibi insan yerde ve gökte Allah’ın birliğine delil nice nice ayetleri görmekte fakat bunların farkında değildir. Ashab-ı Kehf’in de 309 sene uyutulup uyandırılması da Allah’ın bir ayetidir. Fakat bu ayet yerdeki ve göklerdeki diğer ayetlere göre çok daha küçük kalmaktadır. Ama insan çok daha büyük olanlarını değil de daha küçük olana dikkat kesilmektedir. Allah, bu ilginç olayı yaşatarak, bunun üzerinden diğer daha büyük ayetlerin varlığına dikkat çekmektedir. Allah, bu şekilde gaflet içerisinde olan insanı uyandırıp, içerisinde yaşadığı kâinatın harikalığını idrak ettirip ve bunların arkasındaki gücü görmesini istemektedir. Bunları yapabilmek ise insanı tevhit inancına ulaştıracaktır.

Hız. Peygamber’in içerisinde çıkmış olduğu Mekke toplumu, Allah’a inanmakla birlikte Ahiret inancına sahip değillerdi. Ashab-ı Kehf’in içerisinde çıkmış olduğu toplumda da Ahiret inancının olmadığını şu ayetten anlamaktayız: “Böylece (kullarımızı ve müminleri) onlar(in ahvaline) muttali’ kıldık ki Allah’ın (tekrar dirilteceğine dair olan) vadinin şüphesiz bir hak olduğunu, kıyamet (in vukuunda) da hiç bir şüphe bulunmadığını bilmiş olsunlar.”¹⁸⁶

¹⁸⁵ Yûsûf, 12/105

¹⁸⁶ Kehf, 18/21.

Allah (cc), Ashab-ı Kehf'in bu hali ile hem oğün kü topluma hem Mekke toplumuna hem de kıyamete kadar gelecek olanlara, ahiretin varlığı hakkında bir mesaj vermiştir. Bu kıssa, ahiretin varlığı hakkında en kuvvetli delillerden biridir.

Kur'an ayetlerinin %28,84'ünün kıssa ayeti olması üzerinde ayrıca durulması gereken önemli bir husustur. Zira kıssa üslubu aynı zamanda bir terbiye yöntemidir.¹⁸⁷ Anlatılması zor manevi meseleler en doğru ve somut hale kıssa üslubu ile getirilirler. Kıssa aynı zamanda kültürde çokça maruf olan bir meseledir. İnsanlara kısmen bildikleri meseleler en doğru ve en etkili anlatım sanatlarından biri olan kıssa ile öğretilmekte; hatırlatılmaktadır. Allah kıssa marufu ile de kullarını eğitmektedir.¹⁸⁸

Bu kıssa ile insanlara verilmek istenen asli mesajlar vardır. Fakat zamanla insanlar bu asıl hedeflerden uzaklaşarak önemsiz olan şeylerle uğraşmaya başlamışlardır. Furuat asıl, asıllar furuat gibi algılanır olmuştur. Ashab-ı Kehf'in sayıları, buldukları mekân ve kaldıkları süre gibi konular insanların birinci gündemi olurken, tevhit-şirk mücadelesi, Allah'ın inanlara yardımı, ahiret inancının hakikati gibi konular hiç konuşulmaz hale gelmiştir. “Öyle ise Ashâb-ı Kehf hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin hiçbirinden malumat isteme”¹⁸⁹ ayeti ile Allah (cc) Kur'an'da anlatılanlar ile yetinilmesini, bunun dışında konuşulmamasını istemektedir. “Hakkında bilgi sâhibi olmadığın bir şeyin ardına da düşme! Çünkü kulak, göz ve kalb, bunların hepsi ondan mesuldür.”¹⁹⁰ Ayetinde de ifade edildiği gibi insan, hakkında kesin bir bilgiye sahip olmadığı hususlar hakkında konuşmamalıdır. Bilmeden konuşmak insanı vebalde bırakacak bir durumdur.

Kaynakça

1. Kur'an-ı Kerim
2. Beydavi, Nasuruddin Ebî'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dar-u İhyâi't-Turâs el-Arabiyyi, Beyrut, Tarihsiz.
3. Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endülüsi, *Tefsîrû'l-Bahri'l-Muhît*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
4. Eyüpoğlu, Osman, “Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları (Sosyolojik ve Pedagojik Açıdan)”, *Samsun'da Kur'an Günleri XI. Kur'an Sempozyumu Kur'an ve Risalet* (25-26 Ekim 2008 Samsun), Fecr Yayınları, Ankara, 2009, ss.103-120.
5. Eyüpoğlu, Osman ve Okuyan, Mehmet, “Kur'an'ın Sosyo-Kültürel Koşulları Dikkate Alışı: Ma'rûf Kavramı Örneği” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 26-27, yıl 2008, ss.175-213.

¹⁸⁷ Bu konuda bir örnek olarak Osman Eyüpoğlu, “Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları (Sosyolojik ve Pedagojik Açıdan)”, *Samsun'da Kur'an Günleri XI. Kur'an Sempozyumu Kur'an ve Risalet* (25-26 Ekim 2008 Samsun), Fecr Yayınları, Ankara, 2009, ss.103-120'ye bakılabilir.

¹⁸⁸ Marufun bu anlamda önemi konusunda bir irdeleme örneği olarak, Osman Eyüpoğlu ve Mehmet Okuyan, “Kur'an'ın Sosyo-Kültürel Koşulları Dikkate Alışı: Ma'rûf Kavramı Örneği” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 26-27, yıl 2008, ss.175-213'e bakılabilir.

¹⁸⁹ Kehf, 18/22.

¹⁹⁰ İsrâ, 17/36

6. el-Fîruzâbâdî, Mecidiüddin Muhammed b. Yakup, *Tenvîrü'l-Mikbâs min Tefsîri İbni Abbâs*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2008.
7. İbn Kesîr, Ebu'l-Fida Muhammed b. İsmâîl Ömer, *Tefsîru'l-Kur'an'ı'l-Azım*, Dar-u Tayyibe, Riyad 1999.
8. Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi (Mekke Dönemi)*, Şamil Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz.
9. Çelik, Hüseyin, *Kur'an'da Ruh*, (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2000)
10. Çelik, Hüseyin, *Kur'an'ın Yazıya Aktarılması ve İlk Vahiy Kâtibi Meselesi*, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 2016.
11. er-Razi, Muhammed b. Ömer, *Mefâühu'l-Gayb*, Darü'l-Fıkr, Beyrut 2005.
12. Sabûnî, Muhammed Ali, *Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm*, Mektebetü'l-Gazâlî, Dımeşk 1980.
13. es-sa'lebî, Ebu İshak Ahmed bin Muhammed bin İbrahim, *el-Keşf ve'l-Beyân*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004.
14. es-Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed b. Abdulcebbar et-Temîmî, *Tefsîru's-Sem'ânî*, Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
15. Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîrü't-Taberî (Câmu'l-Beyân fî Te'vili'l-Kurân)*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2005.
16. Tabersî, Ebu Ali el-Fadl el-Hasan bin el-Fadl, *Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.